

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 56 (22).**

1927. a.

III Riigikogu koosolek 24. märtsil 1927. a. kell 17.

Kokku on tulnud 94 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, välisminister **Fr. Akel**, sõjaminister **N. Reek**, haridusminister **J. Lattik**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**, töö-hoolekandeminister **J. Masing**, siseminister **J. Hünerson**, kohtuminister **O. Tief**, teedeminister **A. Kerem**.

Päevakord:

1. Kohtupristavite taksi seadus — III lugemisel.

2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel.

3. Põllumajapidamiste metsaga varustamise seadus — I lugemisel.

4. Üüriseaduse muutmise ja osalise kaotamise seadus — üüriseaduse komisjoni ettepanek.

5. Palga alammäära seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

6. Uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

7. Eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

8. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolöri aruande kohta o/ü. „Revalise“ asjas.

9. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

10. Piirituse ja alkoholiliste jookide müügi seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

11. Tallinna Raekoja platsi korraldamiseks kinnisvara sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

12. Rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**. Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**. Koosolek algab kell 17.20, min.

1. Teadaandmine muudatuse kohta päevakorras. Juhataja **K. Einbund**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu poolt määratud. Juhatus otsustas Riigikogu

poolt kindlaksmääratud päevakorrast kaks punkti välja jätta, nimelt riigiteenijate haiguskindlustusseadus ja riigiasutustes eraisikutele ja -asutustele maaplaanide, hindamise- ja piiridokumentide valmistamise ja õigekstunnustamise seadus, sel põhjusel, et Riigikogu täna-hommikul koosolekul otsust vastu ei võtnud, tähendatud seaduseelnõude I ja II lugemise vahel kolmepäevalist vaheaega mitte pidada. Kuna hommikupoolse otsusega kindlaksmääratud päevakorras vastolu oleks olnud Riigikogu hiljemtehtud otsusele, siis võttis juhatus omalt poolt need kaks punkti päevakorrast ära.

Enne päevakorrale asumist on sõna sekretäriil teadaande korras.

2. Teadaandmine muudatuse kohta sotsiaalkomisjoni koosseisus.

Sekretär **O. Liigand**: Riigikogu juhatusel on Riigikogule teatada, et Riigikogu juhatuse nimele on tulnud järgmine teadaanne rkl. Schulbach'ilt: „Teatan, et mina Riigikogu sotsiaalkomisjoni liikmete seast tagasi astun.“

3. Kohtupristavite taksi seadus — III lugemisel.

Juhataja **K. Einbund**: Üldkomisjoni aruandja rkl. Kalbus'e puudumisel täidab aruandja kohuseid komisjoni esimees rkl. Jõeäär.

Aruandja **A. Jõeäär** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri, I osa §§ 1—18, II ning III osa.

Kohtupristavite taksi seadus.
(lisa K.A.S. § 313 juurde.)

I.

§ 1. Iga täitmislehe või sundtäitmise akti täitmiseks vastuvõtmise eest 25 m.

§ 2. Kõiksugu teadete eest, kutsete eest pooltele, tunnistajatele, ekspertidele, kolmandatele isikutele, oksjonikuulutuste, samuti ka kirjavahetuse eest kinnistusjaoskonnaga ja järelpärimiste eest vastavatelt asutustelt kinnisvarade peal lasuvate maksuvõlgade üle iga paberi pealt nõudmise summa juures:

kuni 5.000 mk. . . 15 m.
üle 5.000 m. „ 50.000 „ . . 25 „

üle 50.000 m. kuni 500.000 mk. 50 m.
 „ 500.000 „ „ 100 „
 hindamata nõudmise juures 25 „

kohtukutsete kätteandmise eest, iga
 kutse pealt 25 „

§ 3. Vallasvara üleskirjutamise eest:
 a) ühes hindamisega, vara pealt kuni
 10.000 m. 2%

üle 10.000 m. kuni 50.000 m. esimese
 10.000 m. 200 m. ja üle selle ula-
 tava summa pealt 1%

üle 50.000 m. kuni 1.000.000 m. esi-
 mese 50.000 m. pealt 600 m. ja üle
 selle ulatava summa pealt 1/2%

üle 1.000.000 m. ulatava summa pealt
 esimese 1.000.000 m. pealt 5.350 m.
 ja üle selle ulatava summa pealt 1/4%

b) ilma hindamata, iga üksiku numbri all
 üleskirjutatud asja või ühetaoliste asja-
 de kogu eest:

kuni 50 numbrini 1 1/2 m.

üle 50 numbri kuni 100 numbrini 1 „

„ 100 numbri 1/2 „

Ühetaoliste asjade kogu kantakse nimekirja
 ühe numbri all ja sarnasel korral võetakse peale
 eelmise maksu:

1) lugemisraha iga täis või pooliku 20
 asja pealt 1 m.

2) kaalumisraha iga täis või pooliku
 15 puuda pealt; 2 „

3) mõõtmise raha iga täis või pooliku
 15 sülla pealt 2 m.

Sama vallasvara hindamise eest hiljem
 võetakse üks veerand p. a all ettenähtud tasust.

§ 4. Juhtumistel, kui kohtupristav vallas-
 vara areteerimise juures üleskirjutamist ei
 toimi, vaid vara võrdleb enne kokkuseatud
 nimekirjaga, võetakse selle eest üks kaheksan-
 dik § 3. ettenähtud tasust.

§ 5. Areteeritud vallasvara üleandmise eest
 uuele hoidjale või ümberpaigutamise eest uude
 hoiukohta, samuti ka üleandmise eest aresti
 alt vabastamisel, kui kohtupristav kohale ilmub
 ja vara ei olnud võlgniku enese käes hoiul,
 võetakse üks veerand § 3. ettenähtud tasust.

M ä r k u s. Vallasvara üleandmise eest
 hoidjale areteerimise juures, kui vallas-
 vara kohale jääb, erilist tasu ei võeta.

§ 6. Kinnisvara või kinnistatud laevade
 üleskirjutamise eest ühes hindamisega võetakse
 iga hüpoteegi üksuse pealt hinna juures kuni
 500.000 m. 1/5%

üle 500.000 m. kuni 1.000.000 m.
 esimese 500.000 m. pealt 1.000 m.
 ja üle selle ulatava summa pealt 1/10%

üle 1.000.000 m. kuni 3.000.000 m.
 esimese 1.000.000 m. pealt 1.500 m.
 ja üle selle ulatava summa pealt 1/20%

üle 3.000.000 m. kuni 5.000.000 m.
 esimese 3.000.000 m. pealt 2.500 m.
 ja üle selle ulatava summa pealt 1/40%

üle 5.000.000 m. kuni 25.000.000 m.
 esimese 5.000.000 m. pealt 3.000 m.
 ja üle selle ulatava iga täis või poo-
 liku 5.000.000 m. pealt 1.000 m.

üle 25.000.000 m. esimese 25.000.000
 mk. pealt 7.000 m.
 ja üle selle ulatava iga täis või
 pooliku 5.000.000 m. pealt 500 m.

Kinnisvara juures oleva vallasvara üleskir-
 jutamise eest võetakse tasu §§ 3—5 põhjal.

§ 7. Päranduste üleskirjutamise eest võe-
 takse toimingute eest tasu poole vähemal
 määral kui see on ette nähtud §§ 3, 5 ja 6.

§ 8. Vallasvara müümise eest võetakse
 tasu müügist saadud summa pealt:
 kuni 50.000 m. 1%

üle 50.000 m. kuni 100.000 m. esime-
 se 50.000 m. pealt 500 m. ja üle
 selle ulatava summa pealt 1/2%

üle 100.000 m. kuni 500.000 m. esi-
 mese 100.000 m. pealt 750 m. ja
 üle selle ulatava summa pealt 1/4%

üle 500.000 m. kuni 1.000.000 m. esi-
 mese 500.000 m. pealt 1.750 m.
 ja üle selle ulatava summa pealt 1/8%

üle 1.000.000 m. kuni 5.000.000 m.
 esimese 1.000.000 m. pealt
 2.375 m. ja üle selle ulatava sum-
 ma pealt 1/16%

üle 5.000.000 m. kuni 25.000.000 m.
 esimese 5.000.000 m. pealt
 4.875 m. ja üle selle ulatava iga
 täis või pooliku 5.000.000 m.
 pealt 1.000 m.

üle 25.000.000 m. esimese
 25.000.000 m. pealt 8.875 m.
 ja üle selle ulatava iga täis või
 pooliku 5.000.000 m. pealt 500 m.

§ 9. Kinnisvara või kinnistatud laevade müü-
 mise eest võetakse tasu § 6. ettenähtud määral.

M ä r k u s. §§ 8. ja 9. ettenähtud tasu
 võetakse ka siis, kui ostja pärast oksjoni-
 seaduses ettenähtud tähtajal ostusummat
 ära ei ole tasunud.

§ 10. Varanduse valdamise asendamise või rikutud valdamise endistamise eest, kui need toimingud ei ole ühenduses väljatõstmisega (§ 11) või üleskirjutamisega (§§ 3 ja 6) võetakse 100 m.

§ 11. Väljatõstmise eest võetakse:

- a) maatükkidest, taludest, mõisatest jne. 150 m.
- b) korteritest kuni 5 eluruumini (köök kaasa arvatud) 50 m.
- d) korteritest üle 5 eluruumi 75 m.
- e) äri- või töökodade ruumidest 150 m.
- g) tehastest, trükikodadest, ladudest jne. 250 m.

§ 12. Võlgnikult ärasõitmisest keeldumise allkirja võtmise eest 50 m.

§ 13. Maksujõuetuks tunnistatud võlgniku vangimaja paigutamise eest 200 m.

§ 14. Ära kirjade, äratõmbete ja igasugu tunnistuste eest iga pooliku või täis poogna pealt 25 m.

§ 15. Kui kohtupristav toimingu täitmiseks kohale ilmub, toiming aga temast olenematuil põhjustel täitmata jääb, siis võetakse kohaleilmumise eest 25 m.

§ 16. Väljasõitude korral saab kohtupristav:

- a) päevaraha iga ööpäeva pealt 100 m. kusjuures aega alla 12 tunni arvesse ei võeta;
- b) sõidukuludeks:
 - raudteedel — III kl. pileti väärtus,
 - veeteedel — laeva II kl. pileti väärtus,
 - maanteedel — hobuse postitaksi järgi ühe hobuse eest.

Märkus. Kui ühe ja sellesama väljasõiduga kohtupristav täidab kaks või rohkem toimingut ühe ja sellesama isiku ülesandel, siis arvatakse sõidukulud ja päevarahad ühekordselt.

§ 17. Postikulud ja kuulutuste kulud tasutakse eraldi nende tõeliku summa suuruses.

§ 18. Käesoleva seaduse järgi ettenähtud tasu võib kohtupristav sisse nõuda ka enne täitmist isikult, kelle palvel täitmine ette võetakse, juhtumusel, kui seda ei ole tehtud ja tasu ei ole võimalik katta võlgnikult sissenõutud summadest, siis võib kohtupristav selle tasu sisse nõuda isikult, kelle palvel täitmine ette võeti.

Tasu § 7. ettenähtud toimetuse eest nõutakse sisse peale täitmist.

§§ 16. ja 17. ettenähtud tasu jagamisele ei kuulu.

II.

Käesoleva seaduse maksmahakkamisega kaotab maksvuse senine kohtupristavite taks („R. T.“ nr. 33/34 — 1923. a. ja nr. 109/110 — 1925. a.)

III.

K. A. S. § 302 („R. T.“ nr. 109/110 — 1925. a.) täiendatakse järgmise (2) märkusega:

Märkus 2. Kautsjoni võetakse vastu kas sularahas, riigi väärtpaberites või niisugustes erakrediitasutuste väärtpaberites, mis kautsjoni-kõlbulikuks on tunnustatud kohtuministri poolt kokkuleppel rahaministriga. Väärtpaberite hinnad kautsjoniks võtmiseks määrab iga poolaasta kohta rahaminister.

Juhataja K. Einbund: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

4. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II luge-misel.

Eelarve-komisjoni aruandja A. Jürman (loeb): „Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks“.

Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse poolt esitati käesolev eelarve tasakaalus 7.923.334.400 marka. Riigikogu poolt anti eelarve eelarve-komisjoni. Eelarve-komisjon esitab Riigikogule eelarve, kus on kulud 8.012.846.500. marka, tulud 8.022.053.300 marka, seega ülejäägiga 9.206.800 marka. Komisjon on seega eelarvet suurendanud kuludeosas 89.512.100 marka ja tuludeosas 98.718.900 marka.

Enne, kui nüüd üksikasjaliselt muudatuste juures peatuda, tähendan üldiselt, et eelarve-komisjon, kes tänava aasta järele vaatas eelarve, seisis koos 33 liikmest. Ta tegevus algas 2. veebruaril ja lõppes 17. märtsil, seega kestis töö 44 päeva. Kui vaadata eelarve-komisjoni tegevust eelmistel aastatel, siis peab ütlema, et käesoleva eelarve vaatas komisjon läbi kõige kiiremalt, võrreldes endiste eelarve-komisjonidega. Endised eelarve-komisjonid on kõik kauem eelarvet läbi vaadanud, kõige kauemini vast on eelarve olnud komisjonis 1924. aastal, kus on eelarve-komisjon töötanud 79 päeva. Koosolekuid on pidanud eelarve-komisjon ühes alamkomisjonidega kokku 116 koosolekut. Kõige suurem komisjonide koosolekute arv oli jällegi 1924. aastal, see ulatas 350 koosoleku peale.

Kui vaadata rahalist kulu, mis eelarve läbi vaatamine komisjonides sünnitanud, siis selgub, et käesolev eelarve-komisjon on märksa oda-

vamalt eelarve läbi vaadanud, tema kulud ulatuvad 571.000 peale. Kõige suuremad olid need kulud 1924. aastal, kus komisjonide kulud ulatusid 1.960.000 peale, sellega ligi 2.000.000. Sellega on eelarve-komisjon oma tööviisi muutnud selles mõttes, et komisjon kiiremini ja igatahes otstarbekohasemalt on eelarvet hakanud läbi vaatama. Need endised pikad kõned niihästi alamkomisjonides, kui ka üldkomisjonis on aast-aastalt vähemaks jäänud. On piiratud rohkem asjalikkude seletustega ja märkustega, nii et selle tagajärjel on ka eelarve palju kiiremalt vastu võetud. Eelarve-komisjoni töö praeguse eelarve juures oli sellega teatud mõttes piiratud ja hõlpsam, et sellest eelarvest olid eraldatud koosseisud ja palganormid eriseadusesse. Kui varemalt meie eelarve-komisjon töötas, siis suurema osa sellest ajast nõudis koosseisude ja palganormide järele vaatamine. Mõnikord vaieldi üksikute ametkohtade kaotamise juures pikalt ja laialt. Sarnane kindluseta seisukord, nimelt et riigiasutuste koosseisud tulid iga aasta ühes eelarvega arutamisele, löi ametnikkude seas sarnase meeoleolu, et ükski ametnik ei võinud üle ühe aasta kindel olla oma koha peale, sest eelarve arutamise juures võidi üks või teine koht kustutada. See asjaolu ei olnud igatahes loomulik ja raskendas palju eelarve arutamist, ning töö ei andnud mõnikord soovitavaid tagajärgi. Ainult tänava aastal, kus valitsuse poolt tuli ettepanek, et Riigikogu andku valitsusele õigus koosseisud maksma panna, või võtku Riigikogu ise uus koosseisude seadus vastu, Riigikogu asus teisele seisukohale ja nimelt sellele, et ta tahtis koosseisud vastu võtta enne eelarvet eriseadusega. Ja see ka sündis. Selle järele tuli eelarve komisjonil, mis puutus palgaparagrahvidesse, rohkem vormaalselt läbi vaadata, kas kalkulatsioonid vastavad koosseisu seadusele. Selle tagajärjel võeti kiirelt palgaparagrahvid vastu, mis kogu eelarvest kõige suurema summa välja teevad. Ühtlasi, kui nüüd Riigikogu poolt eriseadusega vastu võeti riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palganormid, siis oli see õieti öelda esimene samm Riigikogu poolt meie riigiparaadi kindlustamise või seadustega normeerimise alal. Praegu puuduvad meil eriseadused meie valitsusaparaadi kohta. Vast üksikute osade kohta on üksikud novellid, kuid kogu aparadi kohta seadust välja antud ei ole. Selle tagajärjel on raskusi, nii et ametnikud teinekord isegi ei tea, missugused ülesanded ühe või teise peale pandud, missugune vastutus neil on. Meil ei ole ühtki materjali, kust nad näha saaksid, kuidas riigiparaadi jaotus on läbi viidud. Ma olen kuulnud, et isegi kohtutel olevat teinekord raskusi, nad ei teadvat vastutuselevõtmise juures, kes on ühes või teises asjas vastutav, ja nimelt

sellepärast, et puudub meil ministereeriumide korraldusseadus. Kui Riigikogus vastu võeti koosseisud ja palganormid, oleks veel üheks tähtsamaks päevaülesandeks — vastu võtta kogu meie valitsemisaparaadi korraldamise seadus. Kui nüüd Riigikogu poolt vastu võeti koosseisude ja palganormide seadus, siis vastavalt sellele muutus ka eelarves teatud osa. Riigikogule esitatud eelarve läheb oma konstruktsiooni poolest lahku sellest, mis Vabariigi Valitsuse esitas. Nii on ühendatud Vabariigi Valitsuse ettepanekul: haridusministeeriumis keskastutuse alla koondatud majandusosakond ja rahvussekretariaat. Põllutööministeeriumis on maa-korralduse ja metsade peavalitsus ühes põllumajanduse peavalitsuse kultuurtehnika bürooga koondatud ühiseks peatükiks: „maakorralduse ja metsade peavalitsus“.

Siis esineb veel eelarves üks uus osa, mida seni pole olnud, mis tänava esimest korda on. See on eriotstarbeliste kapitalide eelarved. Riigikogu poolt võeti omal ajal riigi eelarve seadus vastu, ja selles eelarve seaduses on ette nähtud, et eriotstarbetega kapitalide eelarved tulevad ka Riigikogule kinnitamiseks ja vastuvõtmiseks esitada. Kui nüüd eelarve-komisjon asus vaatama, missugused need kapitalid on, mis eelarve-komisjon peaks vastu võtma ja esitama Riigikogule, siis oli raske selgust leida, sest käesoleval aastal on esimest korda selle küsimuse lahendamisele asutud, ja Vabariigi Valitsuse poolt ei olnud täpselt esitatud vastavaid eelarveid. Tuli uurida, missugused need erikapitalid on. Need on aastate jooksul tekkinud ühe ja teise ministeeriumi juurde. Komisjonil oli tarvis selgusele jõuda, missuguste erikapitalide eelarved kuuluvad Riigikogule vastuvõtmiseks, missugused mitte. Ja selle tagajärjel, et see küsimus esimest korda lahendada tuli, ei võinud eelarve-komisjon julge olla, et talle oleksid esitatud kõik eelarved erikapitalide kohta. Väga võimalik, et mõned neist puuduvad. Praeguse eelarve lisana leiate teie erieelarveid kuus. Need oleksid: 1) vangimajade peavalitsuse vahialuste tööde eelarve, 2) vangimajade peavalitsuse turbatööstuse eelarve, 3) Harku mõisa eelarve, 4) põllumajanduse peavalitsuse arvel peetavate mõisate eelarve, 5) kanamunade väljaveo kontrolli erimaksu eelarve ja 6) puuvilja väljaveo kontrolli erimaksu eelarve. Eelarve-komisjonil oli teada, et oli tarvis esitada Riigikogule sadamatehaste ja riigi laevasõidu eelarve, kuid selle kinnitamisega oli ette näha raskusi. Seda arvesse võttes arvati eelarve-komisjonis, et Vabariigi Valitsus peaks omale eriseadusega nõudma volitusi Riigikogult, et tal oleks õigus kinnitada neid eelarveid, mida ei ole praeguse eelarve puhul Riigikogu vastu võtnud ega kinnitanud.

Vaatame nüüd lähemalt neid üksikuid muudatusi, mis eelarve-komisjon on teinud. Kõigepealt võtame korralised kulud. Korraliste kulude juures esineb suure muudatusena see, et palgaseadusega on palganormid kõrgemad määratud, kui nad seni olid. Selleks oli Vabariigi Valitsus eraldanud eelarves suurendatud palkade maksimiseks üldkulude all kogusummas 475 miljonit. Eelarve-komisjonil tuli jaotada need 475 miljonit vastavalt palgaseadusele üksikute paragrahvide juurde. Selle ülekandmise tagajärjel suurenesid palgaparagrahvid kokkuvõttes 478.410.000 marka. Seega kogusummas suurenesid palgad rohkem, kui üldsummana oli ette nähtud, 3.410.000 marka. Teisest küljest vähendas eelarve-komisjon korraliste kulude alal eelarvet kustutades summasid peajasjalikult majapidamise, parandustööde ja ametsoitute alal. Nii et kogusummas ettevõetud vähendused tegid korraliste kulude juures välja 15.684.900 marka. Tähendab vähendati kogusummas eelarve korralisi kulusid.

Kuid eelarve suurendamine, mis erakorraliste kulude juures ette võeti, ulatus kogusummas 105.197.000 marga peale. Nimelt suurendati keskasutuste kulude arvel 25.179.000 marka ja operatsiooni fondide arvel 80 miljonit. Keskasutuste juures erakorraliste kulude suurendamine oli põllutöoministeeriumi alal maaparandustööde peale, mis riigi arvel läbi viiakse, 30 miljonit. Ennem oli eelarves 30 miljonit, seega kokku tänavuses eelarves 60 miljonit. Peale selle oli suurendus koolide ja katsejaamade alal 5 miljonit marka. Haridusministeeriumi alal sündis suurendamine piiräärsete maade kultuuriliseks toetuseks 4 miljonit marka.

Peale selle vähendati erakorralisi kulusid teedeministeeriumi alal — teedeministeeriumi või raudteevalitsuse hoone ehitamine 12 miljonit marka. Töö-hoolekandeministeeriumis vähendati elukorterite ehitamiseks määratud erakorralist väljaminekut 10 miljonit selles mõttes, et see kanti üle operatsiooni fondide alla. Operatsiooni fondide suurendamine seisis koos 80 miljonist, ja sellest langes jällegi põllutöoministeeriumi alale peasa, nimelt suurendati asunikude ehituslaenu 32 miljoni võrra, seega käesolevas eelarves kokku 192 miljonit. Ühispiimatalitustele suurendati laenu 10 miljoni marga võrra, kokku 30 miljonit. Maaparanduse alal suurendati 20 miljonit, põllumajanduslike koolide ja kutseasutuste alal 2 miljonit. Kalameeste laenuks on üles võetud 1 miljon marka. Nüüd võeti töö-hoolekandeministeeriumi alale üles protsendita laenuks elukorterite ehitamiseks 10 miljonit marka, mis erakorralistest kuludest maha kustutati. Peale selle võeti kaubandus-tööstusministeeriumi eelarvesse laevade laenufondiks 5 miljonit marka.

Sellega näeme, et eelarve suurendamine on sündinud operatsiooni fondide ja erakorraliste kulude juures. Aga kõigi nende suurenduste juures ei ole eelarve-komisjon ühtki suurendamist ette võtnud, mida Vabariigi Valitsus heaks ei kiitnud. Kõigi eelarve-komisjoni poolt ettevõetud suurendamiste kohta on Vabariigi Valitsuse nõusolek olemas. Mõned suurendused algatati komisjoni poolt, teised tulid aga Vabariigi Valitsuse enese poolt. Kui vaadata, kust võeti need summad suurendamiseks, siis peab ütleva, et suurendamised erakorraliste kulude eelarve juures, eriti aga operatsiooni fondide alal kaeti mitte erakorralistest tuludest, vaid korralistest. See on meie eelarve iseäraldus, et korraliste tulude arvel peame välja andma suuri summasid erakorralisteks kuludeks. See on meie eelarve suurem puudus, ja kogu raskuspunkt lasub selles. Kui võtaksime tulude eelarve, siis selgub, et Vabariigi Valitsuse poolt esitatud korralisi tulusid 7.648.542.500, erakorralisi ainult 74.791.900 marka, krediitide ülejääk — 200.000.000.— Eelarve-komisjon suurendas tulusid üldse 98.718.900 marga võrra, nimelt korralisi tulusid suurendati — 105.718.900.—, vähendas erakorralisi 7.000.000 marga võrra. Tähendab siin on ümberpöördud nähtus sellega, mis sündis kulude eelarve juures. Eelarve kulude juures komisjon vähendas korralisi kulusid, suurendades märksa erakorralisi kulusid, võib olla vastu tulles selles mõttes Riigikogu liikmete poolt avaldatud soovile, kuna Vabariigi Valitsus oli kärpinud esitatud eelarves just erakorralisi kulusid iseäranis operatsiooni fonde. Kas sarnane teguviis riigi eelarve seisukohalt õige on, see on teine küsimus, ja selle juures ma peatuksin pärastpoole.

Eelarve korraliste tulude suurendamine sündis järgmistel aladel: lõivude ja tasumaksmise alal 8 miljonit marka, aktsiisi tulude alal 15 miljonit marka, maade ja metsade pealt 32 miljonit marka, riigi metsatööstuse alal 22.675.000.— ja mitmesuguste varanduste müügist 28.043.900 marka, seega kokku 105.718.900. marka. Tulude vähendamine sündis operatsiooni fondide ja laenu tagasimaksmise alal, kus ei olnud näha, et ettenähtud eelarve-summad võiksid tagasi tulla, või kus vastavate seadustega oli summade tagasimaksmine ümber muudetud nagu riigi trükikoja juures.

Kui meie nüüd lähemalt vaatame, kuidas riigi eelarve on viimastel aastatel kasvanud, siis leiaksime järgmisi andmeid: kui võtta korraliste ja erakorraliste kulude kokkuvõte ilma operatsiooni fondideta, siis näeme, et ta oli 1922. aastal — ma toon võrdluse alates 1922. aastast, kuna siis oli meie raha stabiilne, ja kui pärastpoole 1924. aastal suuremaid kõikumisi ette tuli, siis see ei avaldanud suurt mõju meie sise-

ostujõu peale, mispäras võiksime võrdluse läbi viia alates 1922. aastast kuni käesoleva aastani.

1922. aastal oli meil kõgu väljaminekuid, korralisi ja erakorralisi 5.101.000.000, käesolevas eelarves on aga 7.703.000.000, seega on selle viie aasta jooksul riigi väljaminekud, korralised ja erakorralised, suurenenud 51%, või summas 2.602.000.000. Kui meie võtame veel arvesse operatsiooni fondid, siis selgub, et ühes operatsiooni fondidega on meie riigi väljaminekud suurenenud alates 1922. aastast kuni käesoleva eelarveni 5.717.000.000 pealt 8.018.000.000, seega suurenemine 45,2%, korraliste ja erakorraliste kulude kasv oli isegi 51% viie aasta jooksul. Kui nüüd vaadata seda kiiret kasvu üksikute ministereeriumide alal, siis selgub, et kõige kiirelt on kasvanud töö-hoolekandeministereeriumi kulud, tema kasv viie aasta jooksul ulatub protsentides 199% peale, see on ligi 200%. 1922. aastal oli töö-hoolekandeministereeriumi eelarve 148.000.000 m., käesolev eelarve 444.000.000. Töö-hoolekandeministereeriumile järgnevad järgmised ministereeriumid: haridusministereeriumis oli kasv 176,8% või 402.000.000 pealt 872.000.000 peale; põllutööministereeriumis — kasv 117%, 238.000.000 pealt 517.000.000 peale; Riigikogus — kasv 109,5%, 22.000.000 pealt 46.000.000 peale; kohtuministereeriumis — 80,4%, 174.000.000 pealt 312.000.000 peale; teedeministereeriumis — 66,7%, 1.315.000.000 pealt 2.193.000.000 peale; riigikontrollis — 40%, 24.000.000 pealt 34.000.000 peale; sõjaministereeriumis — 27,6%, 1.475.000.000 pealt 1.882.000.000 peale; rahaministereeriumis — 24,2%, 557.000.000 pealt 691.000.000 peale; siseministereeriumis — 24,1%, 260.000.000 pealt 323.000.000 peale; Riigivanem ja riigikantselei — 14,5%, 23.000.000 pealt 26.000.000 peale; välisministereeriumi alal on juba meil vähenemine 4,4%, see on 107.000.000 pealt 102.000.000 peale, vähenenud on ka kaubandus-tööstusministereerium, nimelt 9,1%, see on 22.000.000 pealt 20.000.000 peale. Nii näeme, et kõigi ministereeriumide kulud on kasvanud peale välis- ja kaubandus-tööstusministereeriumi, kus on kokkutõmbamine võrreldes 1922. aastaga. Kulude kasv, alates 14½% Riigivanema ja riigikantselei juures, ulatab 199,6% töö-hoolekandeministereeriumi juures.

Kui vaadelda eelarve kogusummat, et selgusele jõuda, kuhu ja missuguste alade peale meie kõige enam välja anname, siis selgub järgmine pilt — 8 miljardit aastas.

Kui meie grupeerime suurtesse üksustesse väljaminekuid, siis selgub, et esimesel kohal seisab meil üksus, mida võiksime nimetada teenistustasuks, kus on riigiteenijate palgad täiel määral ja siis ühenduses olevate palkadega ühed ja teised vähemad väljaminekud. Käes-

olevas eelarves on teenistustasu peale üles võetud 3.396.000.000 või protsentides juurdekasv

1922. aastast 44,3%. Niipalju on suurenenud teenistustasu peale väljaantav summa.

Kui eraldame sellest summast välja üksinda palgad, siis näeme, et palkade peale väljaantava summa juurdekasv on olnud 91% alates 1922. aastast. (K. Tonkman, põl: Riigiteenijate palgad tõusnud 91%.) Riigiteenijate palgad on 1922. aastast kuni käesoleva eelarve-aastani kasvanud 91%. (K. Päts, põl: See on kõigi aastate eest kokku?)

Väga huvitav on tähele panna, kuidas on 1922. aastast elukallidus kasvanud. Andmed elukalliduse kohta, mida riigi statistika keskbüroo on andnud, on järgmised: kui võtta 1922. aastal — 100, oleks 1923. aastal 117 — või tõus 17%, 1924. aastal 130, 1925. aastal — 138, ja 1926. aastal — 135. Praegu jaanuaris 1927. aastal — 131. Nõnda on elukallidus tõusnud alates 1922. aastast kuni käesoleva aastani 31%. Ametnikkude palkade suurendamine selle sama aja jooksul on olnud aga 91%. Sellest näeme, võrreldes ettetoodud arvusid, et meie riigiteenijate palgad on rohkem kasvanud ja tuntavamalt suurenenud, kui elukallidus on kasvanud. Võime öelda, et riigiteenijate seisukord on, alates 1922. aastast käesoleva aastani palju paranenud. Ja võib olla on need rohkem paranenud ja suuremad summad sel alal välja antud, kui riigi majanduslik seisukord seda lubaks.

Kuid lähikesime edasi ja vaataksime, missugune järgmine väljaminekute ala suuruse poolest on. Võiksime öelda, et järgmine suurem ala on erisõja kulud. Siin olen mina sõjaministereeriumi kulude alt välja viinud palgasummad, nii on järele jäänud otsekohe ainult sõjakulud. Sõjaministereeriumi kulude kasv sarnase arvestamise järgi on olnud 1922. aastast kuni käesoleva eelarveni 30%, kogusummas on praeguses eelarves 855 miljoni suuruses või kogu eelarve-summast 12,3%. Sellele järgnevad oma kulude suuruse poolest raudteed. Selle peale läheks, kui palgad maha arvata, 781 miljonit või kogu eelarvest 11,2%. Siin on kasvu olnud 1922. aastast alates 131%. Järgmine suurenemine oleks majanduslike kulude all, mis eelarves ette nähtud kantselei, majapidamise, vallasvara, kütte kuludena, see summa teeks välja 691 miljonit või kogu eelarvest 10%. Sel alal on kasvu olnud 99% alates 1922. aastast. Järgmine oleks tervishoiu-hoolekande ala, kus väljaminekuid kogusummas 287 miljonit või 4,1% eelarve summast. Ka seal on suur kasv olnud, nimelt 137%, alates 1922. aastast.

Lõpuks nimetaksin ma veel kultuur-hariduslike kuludid. Need teeksid koos välja

270 miljonit või 3,9%. Aga nende kasv on märksa kõigest suurem olnud, ja nimelt ulatub 451% peale. Tähendab et siin võime rõõmustavalt alla kriipsutada, et meie alates 1922. aastast oleme märksa suuremaid summasid iga aasta välja andnud kultuurhariduslikkudeks kuludeks, ja see summa on kasvanud viie aasta jooksul 451%.

Eelpool ettetoodud andmetega puudutasin ma korralisi ja erakorralisi kulusid. Peale selle on aga meil iga aasta antud suuremaid summasid operatsiooni fondiks ja laenudeks. Kogusummas on operatsiooni fondiks ja laenudeks riigikassast välja antud, kui meie kõik algusest kokku võtame, kogusummas 5.289 miljonit. Osa on tagasi maksetud. Praegu on operatsiooni fondide ja laenude all ühes käesolevas eelarves oleva summaga, kokku 4.382 miljonit.

Meie võime öelda, et alates 1920. aastast on riigikassa keskmiselt iga aasta välja andnud umbes 600 miljonit operatsiooni fondide ja laenude näol. See on suur summa, mille juures tuleks peatuda, ja mis teeb raskusi ka, võib olla, meie riigi eelarvele ja kodanikkude maksukoormale, et meie riigikassa peab täitma ja nõutakse riigikassa käest lihtsalt panga ülesandeid. Kui mujalt ei ole raha saada iga-suguste ettevõtete toetamiseks või äride käima-panemiseks, siis peab seda riigikassa andma ja riigikassast on võetud siis, nagu ma tähendasin, üle nelja miljardi. Kui see isäraline riigikassa ülesanne, mida meie teistes riikides ei näe, ja missugune summa teiste riikide eelarvetes ei figureeri, ära jääks, siis võiksime oma kulude summat vähendada iga aasta umbes 600 miljonit marka. Kui iga aasta oleks 600 miljonit vähem olnud välja anda riigi eelarvest, siis oleksime meie võinud oma kodanikkude maksukoormat vastava summa võrra vähendada. Siis ei oleks ka mitte kaebtust kuulda olnud, et maksud on suured ja raske on ära elada. Aga nüüd on see raske ülesanne pandud riigikassa peale, et ta on pidanud andma suuremaid summasid mitte ainult riiklikkude ülesannete täitmiseks, mitte ainult valitsuse-aparaatide ülespidamiseks, vaid enamasti tööstuslikkudeks, ärilisteks või põllumajanduslikkudeks ülesanneteks, sest operatsiooni summad ei ole administratiivkulud, vaid niisugused kulud, mida mujal, kus raha rohkem liikumas on, kus pangad suudavad oma ülesandeid täita kõigil aladel, mitte riigikassa kanda ei ole. Kui meie riigikassal tarvis ei oleks olnud operatsiooni summasid välja anda, siis ei oleks ka seda raskust olnud, mida meie praegu tunneme. Meie rahaturg on aga veel nõnda kehv, et ta kõiki nõudeid, iseäranis odavamaprotsendilise laenu alal rahuldada ei suuda.

Kui meie aga nüüd lähiksime riigiasutuste eneste kulude juurde ja vaataksime, kuidas need on ära jagatud, missuguse protsendi meil riigiaparaatide üks või teine osa välja teeb kulude eelarvest, — ma toon ka võrdluse teiste riikidega, nimelt Läti, Soome ja Taaniga, — siis selguks järgmist: Riigikogu on meil 46 miljonit, see teeks riigi eelarvest 0,9%. Siin on võetud netto-eelarve, raudteed, post, telegrahv, telefon jne. on välja jäetud. Kui netto eelarve võtame, — kuna võrdluseks võetavate teiste riikide eelarvete juures on ainult esitatud netto eelarve, — siis saame enam-vähem õiglasema võrdluse. Meie Riigikogu võtab 46 miljonit, või netto eelarvest 0,9%; Lätis 0,6%, Soomes 0,4%, Taanis 0,7%. Tähendab, meie anname seadusandliku koja peale siiski rohkem välja, kui teised riigid. Siis Riigivanem ja riigikantsilei meil — või mujal ministrite kabinet — 26,8 miljonit meil, või 0,5%, Lätis 0,3%, Soomes 0,7% ja Taanis 0,1%. Tähendab, et ka siin anname meie võrdlemisi rohkem välja, välja arvatud ainult Soome.

Rahaministeeriumi alal on väljaminekuid — siin on välja eraldatud monopol ja tollipeavalitsus — 349 miljonit või 7%, Lätis — 24,3%, Soomes 3,3%, Taanis 4,4%. Läti summa juures võib kahelda, sest sinna hulka on võetud arvatavasti ka teistsugused ülesanded, sest muidu ei võiks see summa nii suur olla. Muidu kõigis teistes, nagu Soomes, Taanis on vähem kui meie rahaministeeriumi aparat.

Haridusministeeriumis oleksid meil väljaminekud 872.000.000 —, mis teeks välja eelarvest 17,5%, Lätis — 11%, Soomes — 15,6% ja Taanis — 18,6%. Siin võime märkida, et meie haridusministeeriumi alal oleme protsentuaalselt Taanile järgmine. Läti ja Soome annavad vähem välja, kui meie.

Kohtuministeeriumi alal on 313.000.000 või 6,3%, Lätis — 3,4%, Soomes — 3,8% ja Taanis — 5,2%. Tähendab meie kohtuministeerium on ka kallim.

Siseministeeriumis anname välja 323 miljonit, netto eelarvest 6,5%. Lätis oleks 5,2%, Soomes — 10,3% ja Taanis — 20,4%. Siin võiks alla kriipsutada, et meie siseministeeriumi alal anname Soome ja Taaniga võrreldes palju vähem välja. (J. Holberg, põl Taanis on see vist tervishoiu peale.) Ei, see on eraldatud.

Kaitseministeeriumi alal annaksime välja kogusummas 1.882.000.000. See teeks netto eelarvest 37%. Lätis oleks 27,5%, Soomes — 21,7% ja Taanis — 17,8%. Siin oleme meie küll esimesel kohal.

Töö-hoolekandeministeeriumis annaksime välja 444.000.000 või 8,9%, see on ligi 9%. Lätis oleks see summa 4,9%, Soomes — 4,2%, Taanis — 15,6%. Taanis on sisse võetud avalikkude tööde korraldus. Nii näeme, et Läti ja Soome annavad võrdlemisi palju vähem välja oma eelarves töö-hoolekandeministeeriumi alal kui meie. (M. Martna, stp: Lätis ja Soomes on olud paremad kui meil!) Võib olla, aga meie eelarve kannatab selle all palju rohkem. (O. Gustavson, stp: Aga kuidas seal kaitsevæeteenistusega lugu on! — M. Martna, stp: Lätis ja Soomes peab nende ülesannete peale siis veel kuskilt mujalt tulema.) Võib olla, eelarvest ei ole seda küll näha.

Kui meie vaatame põllutöoministeeriumi eelarvet, siis näeme, et põllutöoministeeriumi väljaminekuid on 193 miljonit marka, see tähendab põllutöoministeeriumi netto eelarve. Põllutöoministeeriumi alt on eraldatud maakorralduse peavalitsus ja metsade peavalitsus, mis on eriülesannetega, sest muidu ei saaks võrrelda meie põllutöoministeeriumi teiste riikide põllutöoministeeriumidega. Meil teeb põllutöoministeerium välja 193 miljonit, see on 3,8%. Lätis teeb see protsent välja 4,7, Soomes 6,7 ja Taanis 3,5. Nii näeme, et meil põllutöoministeerium põllumajanduse kultuuri tõstmiseks vähem välja annab, kui Läti ja Soome. Ainult Taanis antakse sellel alal veel meist vähem välja, mis seletatav sellega, et Taani põllumajandus on niivõrd arenenud, et ta suudab ennast ise rohkem toetada.

Kaubandus-tööstusministeeriumi alal on väljaminekuid 20 miljonit marka, või 0,4% eelarvest. Lätis seda ministeeriumi ei ole, aga Soomes teeb see protsent välja 2,6 ja Taanis 1,5. Tähendab, meie kaubandus-tööstusministeerium on pea ära kuivanud ja seda ei saa võrrelda teiste riikide vastavate asutustega, kus need olemas on.

Välisministeeriumi alal anname välja 102 miljonit, või 2%. Lätis teeb see ministeerium poolteist protsenti, Soomes 1,3% ja Taanis 1,8%. Seega on meil välisministeerium võrreldes kallim kui Läti, Soome ja Taani välisministeeriumid.

Lõpuks riigi võlad eelarves 235 miljonit, või 4,7% netto eelarvest. Lätis oleks 2,2%, Soomes aga 14,4%. Nii annab Soome võrdlemisi suuremaid summasid välja riigi võlgade katteks. Meil oli riigi võlgade katteks eelarves 235.000.000. Lätis on siiski see summa suurem kui meil, nimelt 260.000.000, protsentuaalselt aga vähem, kuna Läti kogu eelarve suurem on. Soome summa on 3.313.000.000. Kui kõiki ettetoodud arvusid

võrdleme, võiksime öelda, et meil suurem osa riigiaparaadist on kallim, üksikud alad on märksa kallimad, kui teiste naaberriikide, Läti ja Soome riigiaparaadid. Sel alal võiks ja peaks võimalik olema kokkutõmbamist läbi viia. Kokkutõmbamine ei peaks sündima mitte ainult ametnikkude arvu vähendamise teel, nagu meil aastate viisil on katsutud teostada, vaid kokkutõmbamise ja selle järele kokkuhoidmise võiks kõige paremini läbi viia, kui meil riigiaparaat täielikult ümber korraldataks, mis vastavate asutuste või ministeeriumide korraldusseaduse väljaandmise kaudu teostada tuleks. Kui meie korraldusseaduse väljaandmise juures ära hakkame märkima ülesandeid, mis ühel või teisel ministeeriumil, ühel või teisel peavalitsusel ja ametnikul on, siis selgub ka, kui palju lihtsustada võib. Võib olla selgub siis, et paljudel aladel paralleelselt tööd tehakse, mida võiksime koondada, kokku tõmmata, mille järeldukel kulud väheneksid. Ametnikkude arvu kärpimine siin ja seal ilma ministeeriumide korraldusseadust vastu võtmata, ei aitaks asja lõpulikult parandada. Vaid meil tuleb täie tööjõuga asuda ministeeriumide korraldusseaduse väljatöötamisele, ja siis iseenesest langeb ära palju ametnikke ja mitmed alad ning riigiaparaat saaksid lihtsustatud ja igal ametnikul oleks teada, mis ülesanne ühel või teisel on, ja igal kodanikul oleks selge pilt, missugune meie riigiaparaat on, missuguste asutuste poole ta võib pöörata, missugused ülesanded ühel või teisel asutusel on. Loodame, et see soov siiski kord täitmist leiab.

Läheksime edasi eelarve tulude läbivaatamisele. Tulude kasv alates jällegi 1922. aastast oleks järgmine; 1922. aastal 7 miljardit 83 miljonit, 1923. a. — 7 miljardit 661 miljonit, 1924. a. — 7 miljardit 506 miljonit, 1925. a. — 7 miljardit 750 miljonit, 1926./27. eelarve-aastal — 8 miljardit 590 miljonit ja käesoleval 1927./28. aastal 8 miljardit 22 miljonit, seega oleks siis 5 aasta jooksul, arvates 1922. aastast, tulud kasvanud 1923. a. — 8,2%, 1924. a. — 6%, 1925. a. — 9,4%, 1926./27. a. — 21,3% ja 1927./28. a. — 13,2%. Kui nüüd kõrva seaksime tulude kasvu riigi kulude kasvuga, siis näeme, et meie kulud kasvavad, kui välja jätta operatsiooni fondid, mida ei saaks otsekohe riigi alalisteks väljaminekuteks arvata, vaid need on laenu, — 5 aasta jooksul 51%, või kulud ühes operatsiooni fondidega 45%, tulude kasv aga kõigest 13,2%. Keskmiselt tähendab, on meil kulude tõus aastas 10%, tulud aga kasvanud ainult 2,6% aastas. Kui sarnane vahekord edasi kehtaks siis võime, ilma et meie prohvetid pruugiksime olla, öelda, et varsti tuleb aeg, kus kulude summa on suurem tulude

summast, kus tulud ei suuda enam kulusid katta. Sellepärast peame õige tõsiselt riigi eelarve tasakaalustamise peale vaatama ja püüdma ära hoida, et nüüd, kus eelarve veel ülejääki annab, kulud enam kiiremalt ei kasvaks kui tulud. Nüüd võib olla, tõuseks küsimus, kuidas meie seni oleme saanud ära elada, kui sarnane vahetõrge on kestnud, miks meie eelarve seni pole jooksnud defitsiiti. Praegune eelarve on tasakaalus, jätab isegi ülejääki. Selle peale pean ütleva, et õnneks on viimased aastad riigikassale ülejääke andnud, mis seda vahetõrget on aidanud reguleerida, et eelarve on tasakaalus. Meie riigi aruanded näitavad ülejääke ja ka puudujääke. Nimelt alates 1918./1919. aasta eelarvest, see oli meil esimene eelarve, kuni 1921. aastani, lõppesid kõik puudujäägiga. Nende 3 aasta puudujääk ulatab kokku 2.566 miljoni peale. 1922. aastal oli aga juba suur ülejääk, mis ulatus 1.928 miljoni peale. Peale selle on järgmised aastad ikka ülejääke andnud. Üks aasta rohkem, teine aasta vähem. Kogusummas oleme saanud 1922. aastast kuni 1925. aastani ülejääke 2.667 miljonit. Tähen-dab nende viimaste aastate ülejääkidega oleme suutnud katta eelmiste aastate puudujäägid. Tagavara meil suurt ei ole, mispärast eelarved ikka vähemalt ots otsaga kokku seadma peame. Aga kui sarnane vahetõrge peaks kestma, kus kulud kasvavad rohkem kui tulud, siis tuleks puudus majja. Kui nüüd lähemalt peatuda riigi eelarve tuludeosa juures, siis tõuseb küsimus, millest need tulud koosnevad? Neid võiks suurematesse gruppidesse jagada, mis järgmised: otsekohesed maksud, kaudsed maksud, riigi varandused ja ettevõtted ning riigi monopolid, jättes kõrvale mõnesugused vähemad segatulud. Ma võtan protsentuaalselt arvud ja toon vastavad võrdlused ka meie naabermaadest:

	Eestis.	Lätis.	Soomes.
Otsekohesed maksud kogu tuludest	8,3%	7%	11%
Kaudsed maksud	26,8%	40%	39%

(M. Martna, stp: Millest siis meil need sissetulekud tulevad?)

	Eestis.	Lätis.	Soomes.
Riigi varandused ja ettevõtted	40,3%	19%	40%
Riigi monopolid	15,1%	16%	vastav summa puudub.

Kui riigi monopolid kaudsete maksude grupi juurde arvame, siis tuleksid selle grupi alla arvatud maksud kokkuvõetud: Eestis 41,9%, Lätis 56%, ja Soomes 39%. Tähen-dab kaudsed maksud kõigi kolme riigi juures väga suured, Lätis aga kõige suuremad, üle poole kogu eel-

arvest: meil — 41,9%, sellele järgneb Soome — 39%. (M. Martna, stp: Ma kardan väga, et see tuleb selle järgi, kas ja kuidas keegi rehkendab. — Vahelhüüe J. Holberg'i, põl poolt. — M. Martna, stp: Jah, härra Holberg, sotsialist aga rehkendab vähe teisiti.)

Need on õiged arvud vastavate eelarvete järgi kokku seatud. Tähen-dab kaudsed maksud annavad riigile kõige suurema sissetuleku, neile järgneksid tulud riigi ettevõtetest ja varandustest, mis annavad 40%, lõpuks otsekohestest maksudest saaks ainult 8,3%. Lätis on kaudsed maksud 56%, riigivarandused ja ettevõtted — 19% ja otsekohesed maksud — 7%. Soomes oleksid esimesel kohal riigi ettevõtted ja varandused, mis annavad riigile 40%, sellele järgneksid kaudsed maksud — 39% ja kolmandal kohal oleksid otsekohesed maksud. Näeme, et kõigil neil riikidel on otsekohesed maksud väiksed, läbisegi 9%, kuna suurem osa riigituludest tuleb riigi ettevõtetest ja varandustest — peamiselt metsad ja maad — ja kaudsetest maksudest. Kui meie võtame otsekoheste maksude liikumist aastate järgi, ja vaatame, kuidas nad on kasvanud alates 1922. aastast, siis kujuneks, kui võtta 1922. a. arvuk 100, järgmiste aastate otsekoheste maksude tulu järgmiseks: 1923. a. — 99, 1924. a. — 97, 1925. a. — 96, 1926./1927. a. ühes lisaeelarvega — 99,6 ja käesoleva aasta eelarves oleksid otsekohesed maksud 92,8. Seega näeme, et otsekohesed maksud alates 1922. a. ei ole sugugi suurenenud, vaid ümberpöörduvalt — vähenenud. Protsentides ulataks vähenemine 7,2%-ni.

Siis kaudsed maksud, — tollid ja aktsiisid. Nende kasvamine ja vähenemine, kui võtame 1922. a. — 100 peale, oleks järgmine: 1923. — 99,5, 1924. a. — 98,5, 1925. a. — 115, 1926./1927. a. — 128, ja käesoleva aasta eelarves 120. Tähen-dab 1922. aastast alates on nad kasvanud 20 — 28%. Kaudsete maksude kasvamine on seletatav sellega, et 1924. a. meil tolle märksa tõsteti, mille tagajärjel sissetulekud tollidest märksa suurenesid.

Riigi monopol. Selle seis 1922. a. võttes 100, oleks järgmine: 1923. a. — 99,7, 1924. a. — 95,7, 1925. a. — 99,5, 1926./27. a. — 114, ja käesolevas eelarves 113, seega ka kasvamine viimastel aastatel 13—14%.

Siis riigi ettevõtted ja varandused. Nende seis on järgmine, kui võttes 1922. a. — 100. 1923. a. — 102,5, 1924. a. — 130,8, 1925. a. — 157,3, 1926./27. a. — 160,9 ja käesoleva aasta eelarves teeksid nad välja 150,7. Tähen-dab siin on järjekindel kasv alates 1922 aastast kuni käesoleva aasta eelarveni 50%. Tollide juures on õige palju vaieldud ja öeldud, et

meie tollid on suured, et nad elukallidust on tõstnud jne, mis täiesti õige on. Aga siiski kui vaadata selle peale, et meil mujalt sissetulekuid vähe loota on, siis oleks väga raske tolle alandada. Ka tuleb selle peale vaadata, kui paratamata nähtuse peale. Tolle tuleb kaitsta juba riigi sissetulekute pärast, kuid ühtlasi kaitseme sellega veel oma tööstust.

Mis puutub aktsiisi, siis siin on tõus olnud alates 1925. aastast tuntav. Ka käesoleval aastal on sellel alal tõusu loota. Nende sissetulekute juures peab aga tähendama, et siin võib ka teatud tagasimineku ette tulla. Aktsiisi määramise juures on see määramine meil hoopis teisele alusele viidud, kui ta Vene riigi ajal oli. Vene riigi ajal oli kindlaks määratud aktsiis teatud tubakasortide peale, ja see ei muutunud ühes hinnaga. Kui tubakavabrikud üksteisega võistlesid hinna suhtes, seda alla ajades, siis jäi selle hulgast riik välja, sest riik sai ikkagi kindla aktsiisi teatud sortide pealt. Meil kujuneb riigi seisukoht sarnasel juhtumisel halvemaks, sest kui tubakavabrikud oma saaduste hinda alla lasevad, siis läheb ka aktsiis alla, sest et see seotud on tubakahinnaga, ning riik võib selle juures palju oma sissetulekust kaotada. Selle peale on juba tähelepanu juhitud. Meie aktsiisi küsimus tuleks ümbertöötamise mõttes rahaministril uuesti kaalumisele võtta. Vene aktsiisiseaduse kohta öeldi, et ta pidi üks parematest ja rohkem välja töötatud olema, ja see kindlustas riigile kindla sissetuleku, kuna meie aktsiisiseaduse järgi kahjuks seda öelda ei saa.

Mis puutub piirituse monopolist saadavatesse sissetulekutesse, siis ka selle juures on alati eelarve-komisjonis lahinguid löödud. Ka tänavaaastane eelarve-komisjon peatus selle küsimuse juures pikemalt. Nimelt oli alamkomisjoni poolt ettepanek tehtud, piirituse hinda veel tõsta, et sellega riigile suuremaid sissetulekuid saada. Aga peapõhjendus piirituse hinna tõstmiseks oli, et sundida kodanikke rohkem viina või kangejookide pealt üle minema nõrgemate jookide peale. See ei ole otstarbekohane ega soovitatav riigi sissetulekute seisukohalt, sest mida vähem piiritusekasutajaid, seda vähemaks jääb ka riigi sissetulek. Tähebtab see oli rohkem rahva tervishoidlikust seisukohast juhitud põhimõte, et piirituse hinda tuleks veel kõrgemaks kruvida, et tahes või tahtmata kodanikud oleksid sunnitud kas õlut või veini tarvitama. Selle küsimuse juures vaieldi õige palju. Teiselt poolt toodi ette, et kui meie piirituse hinna tõstmisel veel kaugemale läheme, siis võib ilmsiks tulla sarnane nähtus, et kodumaa piiritust enam ei tarvitata, ei tarvitata ka kodumaa õlut ega veini, vaid minnakse üle sisseveetava salapiirituse

peale. Ja salapiirituse sissevedu kasvab seda rohkem, mida kõrgem meie kodumaa piirituse hind. Meie teame, et salapiirituse sissevedu kasvab aastast aastasse, ja see ulatab isegi kõige kaugemale sisemaasse. Teatakse isegi rääkida, missugustel aastaaegadel salapiiritus kõige kaugemale sisemaale jõuab. Mida kauem pimedate ööde aeg kestab, seda kaugemale viiakse salapiiritus sisemaale, kuna lühemate öödega rannaäärsemad elanikud salapiiritust tarvitavad. Ühest küljest kasvaks salapiiritus, teisest küljest aga hakkaksid kodus piiritust ajama, ja selle tagajärjel kaotaks riik osa sissetulekut ja ei ole suutnud võõrutada rahvast piiritusejoomisest õlle- ja veinijoomisega, vaid rahvas tarvitaks ikkagi sissetoodud salapiiritust või isevalmistatud mürgist jooki, nõndanimetatud samogonni. Siis ei ole üht ega teist otstarbet kätte saadud, riik aga aineliselt kahju kannatanud. Sellepärast lükkas eelarve-komisjon häälteenamusega piirituse hinna kõrgenduse tagasi.

Mis puutub muudesse sissetulekutesse, nagu lõivude tasu, tempelmargid, patendid jne., siis on sellel alal tõusu märgata. Kui võtame 1922. a. 100, siis praeguses eelarves — 149,8, kogusummas on kasvamine 49,8%. Kui meie kogu tulude sissetulekut vaatame, peame ütleva, et selle kasvu on viie viimase aasta jooksul kõigest 13% olnud. Paljudel aladel on vähenemine olnud, ainult üksikutel aladel suurenemine. Ei ole ka ette näha, et meie suuremat kasvu tulude alal võiksime loota. Ainult siis kui rahva jõukus kasvab, oleks ka loota otsekoheste maksude suurenemist. Praegu näeme aga vastupidist. Tulumaks, mis 1922. a. oli 341 miljonit, on käesoleva aasta eelarvesse võetud 260 miljonit. See on võib olla kõige õiglasem mõõdupuu rahva jõukusest. Tulumaksu vähenemine on osalt tulumaksu seaduse muutmisega seletatav.

Tulumaksu kergendades tõstisime tulumaksust vaba olevat summat, nii et sellega vabanes tulumaksu alt suur arv kodanikke, kes eelmistel aastatel tulumaksu alla kuulus. Ja veel võiks tähendada, et tulumaks on vähenenud ka sellepärast, et paljud ärid ja ettevõtted, mis eelmistel aastatel tulumaksu all olid, on lihtsalt kadunud, kas pankrotti jäänud või ukseid kinni pannud, ja neilt pole enam midagi võtta.

Kuid ka praegugi pole tulumaks kerge kanda. Nimelt nende andmete põhjal, mida rahaminister oma seletuses andis, selgus, et kui deklaratsioonide põhjal, mida kodanikud ise tulumaksu komiteele annavad, maksu määrata, siis üldse tulumaksu ei saaks. Tähebtab maksuinspektorid... (M. Martna, stp: See viimane lause ei või rahaministri suust

olla.) Rahaministri eelarve-kõnest võtsin mina selle lause. (M. Martna, stp: Siis tuleb ta vastutusele võtta.) See tähendab, et tulumaksu komiteed, maksuinspektorid on sunnitud tulumaksu tõstma esitatud deklaratsioonidest kõrgemale, et tulumaksu summat kätte saada.

Aga meie kuulsime eelarve-komisjonis veel ühte, et ka paljud ärid tõesti tahavad oma ettevõtteid sulgeda, või viivad osakonnad välja maale ja arvestavad oma peasissetulekud neis osakondades, et tulumaksu alt sellega pääseda. Ka selle kohta öeldi otsekoheste maksude peavalitsuse juhataja poolt, et need andmed on teatud määral põhjendatud, et on ette tulnud juhtumisi, kus katsutakse avada väljamaal osakondi ja arvestada väljamaal osakondades tulud, et kuuluda väljamaal maksustamise alla. See on tõenduseks, et meil tulumaks siiski suur on. (M. Martna, stp: Niisugune petmine on tervel maakeral!) Võib olla, aga maksjad vaatavad ikkagi sinna, kus maksustamine odavam. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt. — K. Päts, põl: Aga miks nad Tallinna ei tule?)

Mina tahtsin ainult seda alla kriipsutada, et otsekoheste maksud kerged ei ole, nagu mõnelt poolt, iseäranis pahemalt tiivalt toonitatakse. Et meil nii väikene protsent riigile otsekohestest maksudest sisse tuleb, on igatahes põhjendatud rahva kehvusega. Otsekoheste maksude protsent peab tõusma kogu rahva jõukuse tõusuga. (M. Martna, stp: Missugustest allikatest need kaudsed maksud siis tulevad?) Kaudseid maksusid on ikkagi kergem maksta. (M. Martna, stp: Ho jah, härra rahaminister arvab nii, et maksja seda ise ei tea.) See on vana tõde, ja vana tõde on ka see, et igas riigis, kus peasissetuleku allikas põllumajandus, on otsekoheste maksud alati väiksed ja kaudsed maksud suured. (M. Martna, stp: Kas meil on siis lugu nõnda?) Selle juures peatun ma veel pärast. (M. Martna, stp: Noh, väga huvitav!)

Need kaks väidet lähevad kokku, mitte üksinda meil, ka mujal — võrreldes Soomet, Lätit — on täiesti samasugune vaherkord. Meie ei ole ju siin kokku rääkinud, neil on ka nii, et otsekoheste maksud annavad väikese osa ja kaudsed maksud lõviosa riigile sisse.

Kui meie nüüd eelarve juurest vähe kaugemale läheksime ja katsuksime majandusküsimusi üldse puudutada, siis tuleks kõigepealt peatuda väliskaubanduse juures, sest selles peegeldub meie rahva majanduslik jõukus. Väliskaubanduslik bilanss on kahel viimasel aastal tasakaalus olnud. Väliskaubanduse bilanss oli 1925. aastal 19.320 miljonit,

1926. aastal — 19.195 miljonit, tähendab — vähem, tonnides aga võttes kujunes väliskaubandus järgmiselt: 1925. aastal 741.076 tonni ja 1926. a. — 831.254 tonni. Tähendab markades oli väliskaubanduse bilanss langenud, kuid tonnides on väliskaubandus siiski suurenenud ja seda selle tagajärjel, et meil hindade langus ette tuli. 1925. a. hinnad olid kõrgemad, kui 1926. a., niihästi sisse- kui ka väljaveetavate ainete pealt. Kui meie võrdleme kaubandusbilanssi kodanikkudega, see tähendab missugune summa langeks iga kodaniku peale niihästi meil kui ka teistes riikides, siis saaksime järgmised arvud: Eestis — 17.130 mk., Lätis — 17.625 mk., Soomes — 31.786 mk., Belgias — 94.000 m., Taanis — 110.000 marka, Leedus aga 8.600 mk., tähendab, Eestist on allpool ainult Leedu, kuna Lätis on ka rohkem, seal langeb ühe kodaniku peale rohkem. See oleks peegelduseks rahvamajanduse jõukuse kohta. Nii näeme, et meil rahvamajanduslik jõukus võrreldes Soome, Belgia ja Taaniga alam on. Meie üldine kaupade tarvitus on palju väiksem, ainult meist veel väiksem on Leedu. (M. Martna, stp: Missugune osa meie tootmisest veetakse välja?) Mul täpseid andmeid ei ole, aga üldtootmisel on mul käes ja ma toon vastavad summad pärastpoole ette. Väliskaubanduses oleme tasakaalu kätte saanud kahe viimase aasta jooksul. 1925. a. oli 10.000.000 mk., aga 1926. a. oli kaubandusbilanss aktiivne — 81 miljonit. See aktiivsus on niivõrd väike, et iga väiksem kui muudatus võib terve asja segi lüüa.

Peatume lähemalt küsimuse juures, millest oleneb, et meie väljavedu 1926. aastal langeb, võrreldes eelmise aastaga. Siin näeme, et selles oli süüdi üldine hindade langemine. Hindade langemisele, iseäranis toiduainete saaduste peale, andis kõige suurema tõuke Inglise söestreik. Selle streigi järele langesid Londoni turul õige tuntavalt toiduainete hinnad. Kui võtaksime võrdluseks keskmised hinnad, mis olid 1925. ja 1926. aastal, siis näeme, et 1925. aastal oli keskmiseks võihinnaks 330 marka üks kilogramm. 1926. aastal aga 273 marka. Sellega langes meie võihind 17%. Kui võtaksime meie või kogu väljaveo, siis näeme, et võid veeti välja 1925. aastal 6.440.000 kilogrammi, 1926. aastal 8.691.000 kilogrammi. Raha aga saime eelmisel, see on 1925. aastal 2.129.000.000 marka ja 1926. aastal 2.377.000.000 marka. Kui oleks 1926. aastal saanud või eest 1925. aasta hinna, siis oleks 1926. aastal meil või eest tulnud rohkem sisse 500 miljonit. Tähendab, aasta jooksul kaotasime 500 miljonit võihinna langemise tagajärjel. See näitab kuidas hinnalangemine

võib kaubabilansi peale suurt mõju avaldada. Kui võtame arvesse või, peikoni, loomaliha ja kartuli hinna langemist, siis võime öelda, et oleme kaotanud 1926. a. hinna langemise tõttu üle 600 miljoni marga. Sel ajal ei langenud aga produktsiooni kulud, need olid samasugused kui 1925. a., vaid selle vastu, võisime töölise palkade alal veel tõusu näha.

Sarnane seisukord avaldas õige rasket mõju meie põllumajanduse peale. Sissetulekud produktsiooni kuludega võrreldes langesid 17%, ja see oli põhjuseks, mis põllumajanduse alal aitas kriisi süvendada.

Hindade langemine ei olnud üksi meie kodumaal, vaid ka väljaspool. Kuid seal ei lange mitte üksi põllumajanduslikud saadused, mida eksporteeritakse, vaid ka saadused, mida impoteeritakse. Näiteks Taanis oli langemine statistiliste andmete järgi sisseveetavate ainete pealt kuni 25 protsenti, nagu kunstväetise alal. Meil kodumaal ei olnud seda langemist, mis oleks aidanud seisukorda parandada. (Keskest vahelhüüe: Nüüd on siia jõudnud.) Tagantjärele siia jõudnud. Taanis langesid töölise palgad 1926. aastal 25% ametlike andmete järgi. Meie näeme, et meil on ühekülgne langemine, peasjalikult põllumajanduse saaduste alal kuni 20%. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Oleks meil see nii olnud, siis ei oleks meil majanduslik kriis maal nii suur olnud. Meie põllumajanduse ala annab umbes 3½% puhaskasu aktiiva kapitali pealt, ja meie näeme, kui suurt mõju see avaldab ... (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Seda ma ei või kinnitada. Tähendab käesoleva aasta kriis on üheks suuremaks põhjuseks meie majandusejõu halvendamisel. Kui maal valitseb kriis, siis see kriis laguneb igale poole laiali. Kui maa ostujõud on kehv, siis on seda ka linnades tunda. Ja mis meie praegu näeme: ärid kaevavad, et ei osteta midagi, kauplused seisavad kaupa täis, aga müüa ei saa. Ja nii peavad paljud kauplused sissetulekute puudusel ukseid sulgema. (A. Anderkopp, tõer: Selleks tuleb maksu juurde laduda, nagu eelarve näitab.) Tuleb ostujõudu tõsta ja et seda kätte saada, peab meie majanduslik kriis kaduma. (A. Anderkopp, tõer: Ma räägin ikka hoopis teisest asjast, et meil maksuseadust tuleb muuta. Kas Teie arvate, et ma sellest aru ei saa?) Eelarvega maksu juurde panna ei saa. Meie eelarve läheb selles mõne teise riigi eelarvest lahku, näiteks Inglise eelarvest, kus ära määratakse ühes eelarvega ka teatud maksud. Meil on maksud peale pandud seadustega, ja ainult maksuseaduste muutmise võime kas maksukoormat tõsta või vähendada. Tulud tulevad

sellejärele, kuidas meie maksuseadused on välja kujunenud, eelarve ei saa maksuseaduste peale mõju avaldada.

Käsitame nüüd küsimust, mis puudutab rahva majanduslikku jõukust ja kus võiks meile uut töövõimalust avaneda, kuhu võiks rahvast loovale tööle rakendada. Rahaminister omas kõnes kandis ette andmed ja toonitas, et meil maa enam ei võta rohkem uut tööjõudu vastu.

Juhataja **K. Einbund**: Et koosolek üle kahe tunni kestnud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 19.15 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 19.35 min.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**. Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Juhataja **K. Einbund**: Riigikogu koosolek kestub. Korra kohta on sõna juhatuse liikmel Penno'l.

5. Riigikogu järgmise koosoleku aja ja päevakorra kindlaksmääramine.

Abiesimees **R. Penno**: Teen ettepaneku, pidada homme kell 5 p. l. Riigikogu koosolek, päevakorda võttes:

1) Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni — riigipiiri ja piiriäärse maariba elanikkude õiguste kohta, ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokollide kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

2) Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklite kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

3) Revideeritud Berni, kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ja selle lisaprotokolliga ühinemise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

4) Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

5) Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel — ja teised käesoleva koosoleku päevakorras eelarvele järgnevad punktid.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

6. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel.

(Punkt 4. järg.)

Eelarve-komisjoni aruandja **A. Jürman:** Enne kõneaine juurde üleminekut lubage üks vahemärkus teha andmete kohta, mida varem ette tõin ja mille kohta mõnel poolarusaamatus tek-

kinud. Küsimus on ametnikkude palkadest ja elukalliduse tõusust. Kui ma tähendasin, et ametnikkude palk on tõusnud 91%, kuna aga elukallidus on kasvanud 100 pealt 131 peale, mitte aga kasv 131%. Tähendab selle aja jooksul kui riigiteenijate palk on tõusnud 91% võrra, on elukallidus kasvanud ainult 30% võrra. Võtame siin võrdluseks veel rukkihinna, nagu seda nii väga armastatakse pahemalt poolt võrdluseks võtta. 1922. a. oli rukkiahind 285 mk. puud, kuna 1926. aastal aga 277 mk., seega rukkihinna langemine elukalliduse tõusu juures. (Vahelhüüded.) Ma tahtsin rukkiahinda ette tuua selleks, et paljud pahemalt poolt siis, kui teraviljatoll päevakorral oli, toonitasid, et rukkiahinnast oleneb kõik. Kui tõstate rukkiahinda, tõuseb ka elukallidus, samuti vastuoksa. Siin aga näeme, et rukkiahind elukalliduse suhtes mingisugust osa ei etenda, kuna elukalliduse tõusuajal isegi rukkiahind langenud on.

Läheme edasi töövõimaluste juurde maal. Härra rahaminister tõi ette andmeid, et maa enam tööjõudu juurde ei tarvita. Seda väidet põhjendas minister „Eesti Majandusest“ võetud andmete peale. Mis „Eesti Majanduses“ toodud andmete kohta puutub, siis andsid need andmed sellepärast sarnaseid tagajärgi, et oli võetud arvesse Eestit Taaniga võrreldes ainult põllupind ja sarnane võrdlus andis eksituse, millesse sattus ka rahaminister oma järelduste tegemise juures, et maal tööjõudu külluses on ja sinna enam inimesi tarvis ei ole, olgu siis, kui maad juurde haritakse. Ma ei saa „Eesti Majanduses“ ettetoodud võrdlustega sugugi rahul olla. See ei anna õigeid andmeid meile. Õigemate andmete saamiseks peaks teised andmed võrdluse aluseks võtma, näiteks põllumajanduslikult kasutatava kogu maapinna meil ja Taanis. Tähendab meie ei pruugi minna peensusteni ega tööüksuste väljarehendamiseni, vaid võtame suurtes joontes aluseks põllumajanduslikult kasutatava maapinna, see tähendab mitte ainult põllupinna üksi, vaid põllupinna, heina- ja karjamaa kokku. Kui Taanit vaadata, siis Taanis seisab koos põllumajanduslikult kasutatav maapind peaaegu jalgikult põllust. Suurem osa on põlluks üles tehtud. Vähe on loomulikku heina- ja karjamaad järele jäänud. Ja sellepärast jäetakse Taanis suur osa põldu heina alla, ja osa põldu

karjatamiseks. Tähendab ka meil ei tule eraldada ühte osa põllumajanduslikult kasutatavast maapinnast — põldu — välja jättes karjamaa ja heinamaa, mida meil eriti rohkesti on, sootu arvestamata, vaid meie peame mahutama kõik selle maapinna üheks suureks põllumajanduslikult kasutatavaks maaüksuseks, mis koosneb põllu-, heina- ja karjamaast. Ja kui nüüd võrrelda, siis tulevad andmed sootu teised, kui rahaminister ette kandis „Eesti Majanduse“ andmete põhjal. Rahaministri andmed olid niisugused: et Taanis 100 hektaari põllupinda annab ülespidamist 37 inimesele, Eestis aga 61-le. Tähendab järeldus, meil on juba maal inimesi rohkem, palju rohkem kui Taanis. Loomulikult, seal ei ole tarvis juurdevoolu. Võtame teised andmed võrdluse aluseks, tähendab põllumajanduslikult kasutatava maapinna, siis saame Eestis põllu-, karja- ja heinamaad kokku 2 miljonit 640 tuhat hektaari. (M. Martna, stp: Kui teie rabad juurde võtate, siis saate palju rohkem?) Ei, rabad siia juurde ei kuulu, sest nad ei ole põllumajanduslikult kasutatavad. Kuid karjamaad ja teised maad tulevad küll arvesse võtta, sest seal saavad elajad siiski süüa. (M. Martna, stp: Tean ka palju jutustada, mis nad seal süüa saavad?) Õigus, seal ju vahe on, ja see tuleb meie kasuks, kuid need võrdlused on palju õiglasemad, kui jätaksime heina- ja karjamaa välja, ja sellepärast on minu andmed tõepoolest täielikumad, kui teised. (M. Martna, stp: Täitsa välja jätta meie muidugi ei või?) Kui tööjõu tarvitamise seisukohalt välja läheme, siis meie heinamaad nõuavad rohkem tööjõudu, kui kultiveeritud Taanimaal. Tähtis on tööjõu kulutamise võrdlus, kuna see määrab ära inimeste rohkuse maa põllupidamises. Kui võtta võrdluseks põld, heina- ja karjamaa kokku 2.641.000 ha, siis tuleks 650.800 elanikkude arvu juures Eestis 100 hektaari kohta põllumajanduslikult kasutatava maa suhtes 24,6 inimest. Nüüd võtame ka andmed Taani kohta. Seal oli kasutatava maa-ala suurus loomuliku heina- ja karjamaaga ja põllupinnaga 2.940.000 hektaari. Põllumajandusest ülespidamist saab 1.077.000, seega tuleb seal 100 hektaari kohta 36,6 inimest. Tähendab meil on 24,6, Taanis 36,6, see otsekohe näitab, et meil on vähem maal elanikke põllumajanduslikult kasutatava maapinna kohta kui Taanis, ja nimelt 12 inimest vähem iga 100 ha kohta. Selle järele tuleks välja, et meie võiksime võrreldes Taaniga 316.000 inimest veel maal ära mahutada. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Härra Martna, Teie ütlete, et karjamaa on väga halb. Karjamaa teeb sellest põlluma-

janduslikult kasutatavast maapinnast umbes kuni 30%.

Edasi, kui meie võtame arvesse, et meil suvi vähemalt 7 nädalat lühem kui Taanis, tähendab meil tuleb töö kiiremalt ära teha kui Taanis, siis see mõjub ka rahva tööjõu rohkema kasutamise peale, ja see teeks välja umbes 25%. 25% on meil aeg lühem teha sama tööd, mida Taani võib teha suve jooksul. (M. Martna, stp: Meie talv on 7 nädalat pikem.) Meie talvel ei saa seda tööd ära teha, mis on kogutud suve peale. Tähendab ühesuguste olude juures peaks meil olema 25% inimesi suvel maal rohkem kui Taanis.

Võtame teise näite, mis meie oludele rohkem vastab, see oleks Soome. Soomes on rohkem loomulikke heina- ja karjamaid kui Taanis ja sellepärast võrdlus Soomega vastab meile rohkem. Soomes on põllumajanduslikku maad 3.325.000 ha, elanikkude hulk 2.020.000, seega tuleks iga 100 hektaari peale 60,7 inimest, meil aga nagu nägime 24,6 inimest. Sellest saame järeldada, et kui meie elanikkude arv maal niisama tihe oleks kui Soomes, peaks meie maaelanikkude arv kasvama 953.000, tähendab ligi miljoni võrra, Soomega võrreldes peaksime veel ligi miljon elanikku maale mahutama. (M. Martna, stp: Rahvas kasvab seal, kus ta elada võib, aga mitte seal, kus ta nälgib.) Ega inimesed maal ei nälg. Praegu ei ole mul täpseid andmeid maal maksetavate palkade kohta, vast saan edaspidi täpsemad andmed. (M. Martna, stp: Palgasaajaid on meil põllumajanduses õige vähe.) Olgugi vähe, aga need on alati ka maalt äratulijad, ega siis põllumees, kellel maatükk käes, maalt ära ei tule. (M. Martna, stp: Kuhu ta ikka läheb, ta nälgib seal edasi? Iseisvaid kiratsejaid on palju.) Nälgib edasi? Tähendab olud on seal halvad? Neid tuleks parandada, mille vastu aga Teie pahemalt poolt olete. Tähendab Soomega võrreldes võiksime maale veel ligi miljon inimest mahutada. Näiteks kui vildak on võrdlus, kus ainult põllupind on arvesse võetud, võiksime võtta Hollandi. Hollandis on põllupinda võrreldes Taaniga veel vähem, seal on suurem osa maast heina- ja karjamaa all, põllupinda on vähe. Kui seal võtaksime maal inimeste hulga ainult põllupinna peale, siis tuleks iga 100 hektaari põllupinna kohta Hollandis 104 inimest. (M. Martna, stp: Mis Teie sellest välja loete?) Sellega tahan tähendada, et põllupinda võrdlemisel ainuüksi arvesse võttes ei saa meie õiget pilti, nagu seda tegi „Eesti Majanduse“ artikli autor ja tema andmete põhjal rahaminister. (M. Martna, stp: Hollandis kasvata-

takse põllul tulpe ja hiatsinte ja terve maa on kaanaleid täis.) Seda rohkem näitab see, et ei kõlba ainult põllu- või aiamaaga võrdlus, vaid tuleb ikkagi arvesse võtta kogu põllumajanduslikult kasutatav maapind. Tähendab, kui võtta kogu põllumajanduslikult kasutatav maapind, siis peaksime meie praegustes oludes tööjõudu maal rohkem ära kasutama sellepärast, et maal tehakse veel väga ekstensiivselt tööd. Maa- harimine peaks veel palju põhjalikumaks muutuma. (M. Martna, stp: Jah, — peaks!) Peaks kindlasti. Kui võrdleme, kui palju meie maa annab saaki, võrreldes teiste maadega, siis näeme, et meie saagi poolest väga palju maha oleme jäänud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Ainult popsikohad mitte! — A. Tupits, põl: Teie ütlete ju ikka, et kiratsevad, nälgas on?) Kui nüüd võtame andmed, mis meie põllumajandusliku toodangu kohta käivad, siis näeme, et põllumajanduslik toodang meil 1922. aastal on arvestatud markades 7.334.000.000; kui paneme juurde karjamajandusest saadava toodangu, siis oleks kogu põllumajanduslik toodang 1922. aastal 18.269.000.000 m. Sama toodang 1925. aasta kohta ulatab 23.289.000.000 m. Kui võtame protsentuaalselt, siis on meie põllumajanduslik kogutoodang kasvanud 1922. aastast kuni 1925. aastani 27%. Karjakasvatuse alal aga 51%, kuid teravilja kasvatamise alal on asi tagasi läinud. Viimastel aastatel olid meil ikaldused, kord ikaldas rukis, kord suivil, kuna aga karjakasvatuse alal on huvitav tähele panna järjekindlat iga-aastast kasvu. Selle peale vaatamata, et meie teravilja alal on ikaldus olnud, on karjakasvatus selle ära tasunud. 1922. a. oli kogu maal põllumajanduslik toodang 18.269.000.000 m., 1923. a. 19.377.000.000 m., 1924. a. 21.657.000.000 m. ja 1925. a. 23.289.000.000 m.. Kui võtame kogu toodangu juurdekasvu 1922. — 1925. aasta jooksul, saame 5 miljardit 20 miljonit. See juba iseenesest pakub meile rõõmustavat pilti, et kõigi ikalduste peale vaatamata aastast aastasse kogu põllumajanduslik toodang meil kasvab ja suureneb. Ta teeb õige ilusa summa välja. Seame selle juurde tööstusliku toodangu. Viimastest statistika keskbüroo väljaandest väljavõtteid tehes leiame, et on arvesse võetud ja kalkuleeritud tööstuse netto toodang, tähendab ainult see osa toodangust, mis tööstus tõesti omalt poolt juurde annab, kuna arvestamata on jäetud tooresmaterjal. Mis tööstus ära tarvitab, seda ei saa ta oma toodanguks lugeda, vaid ainult seda, mis meile uut juurde andis, sest see on väärtuse juurdekasv. Tööstus on meil kasvanud järgmiselt: 1922. a. — 2.714.000.000 m., 1923. a.

3.356.000.000 m., 1924. a. 3.839.000.000 m. ja 1925. a. 4.280.000.000 m. Protsentides oleks kasv järgmine: 1922. a. — 1925. a. 58%, tähendab edu on tuntavalt märgata. Võrreldes tööstuse toodangut põllumajanduse toodanguga näeme, et tööstuse toodang on väike osa, umbes $\frac{1}{5}$ põllumajanduse toodangust. 1924. a. on langenud iga suurtööstusest osavõtva isiku peale netto toodangust 163.000 m., kuna 1925. a. aga 176.000 m. Nii näeme, et produktioon on suurenenud tööstusest osavõtva isiku kohta, mis on ka rõõmustav nähtus, kuna siin kasvu on märgata. Kui nüüd jagame tööstuse toodangu üksikute tööstuste peale, siis saame kõige suurema arvu tekstiiltööstusele, nimelt 941 miljonit marka, või 22%, toidu- ja maitseainetele 870 miljonit marka või 20%, paberitööstus — 699 miljonit või 16%-ti, puutööstusele 493 miljonit või 11,5 %-ti, metallitööstus 386 miljonit või 9%-ti, kivide ja muldade alal 307 miljonit või 7%-ti, nahatööstuse alal 21,4 miljonit või 5%, keemiatööstuse alal 196 miljonit, või 4,6%. Need on peaharud tööstuses, peale selle on veel üksikud vähemad harud. Kui võtame kokku kogu toodangu põllumajanduse ja tööstuse aladel, siis näeksime, et kogu meie rahvamajanduslik toodang oleks järgmine: 1922. aastal 20.983.000.000 m., 1923. aastal 22.733.000.000 m., 1924. a. 25.496.000.000 m., 1925. aastal — 27.569.000.000 m. Tähendab kogu toodangu on iga aasta kasvanud. See kasv näitab 1922. aastast alates 41%. Kogu nende aastate kohta 1922. kuni 1925. on kasv olnud 6.586.000.000 m. või iga aasta kohta üle 2 miljardi.

Kui võrdleksime riigi kulude kasvu meie kogu toodangu kasvuga, siis näeme, et sel alal ei ole käsikäs käimist. Riigi kulude alal on kiiremat kasvu märgata, kui rahvamajandusliku toodangu alal. Kui võtaksime protsentides, siis on kogu rahvamajanduslikust toodangust riigi kulud 1922. aastal 26%, 1925. aastal, mille kohta andmed on käes, oleksid kulud ligi 27%. See näitab, et riigi eelarve nõuab rohkem väljaminekuid, kui seda rahvamajanduslik toodang oleks võimaldanud. Sellest võiksime ka järeldada, et riigi eelarve avaldab praegu raskemat mõju, kui ta 1922. aastal avaldas.

Kui meie vaatleksime lähemalt, mis alal loota oleks rahva majandusliku toodangu tõusu, sest nagu eelpool juba tähendasin, sellest oleneks ära ka meie riigi sissetulekute suurenemine, sest maksukoormat tõsta meie enam ei tohiks, vaid tulud peaksid kasvama otsekoheste maksude loomuliku tõusu läbi, ja mis muidugi ainult siis sünnib, kui üld-rahvamajanduslik jõukus kasvab.

Tööstuse alal produtseeritakse ainult üks viiendik sellest, mida produtseerib meie põllumajandus. Tööstuse alal ei näe neid alasid, kus võiks loota lähematel aastatel suuremat produktiooni tõusu, sest puudub turg ja puudub ka toores materjal meie kodumaal. Tööstuse alal võib suuremat tõusu enamalt seeläbi loota, et meie oma rahva ostujõud kasvab. Sellepärast peaks suuremat tähelepanu juhtima põllumajanduse alale.

Kui meie võrdleme põllumajanduse ala teiste naaberriikide omaga, siis näeme, et meie põllumajanduslik toodang on võrreldes teiste riikidega madal ja sellepärast on meil võimalused põllumajanduslikku toodangut veel suuresti tõsta. Soomes, Taanis ning Rootsis on põllumajanduslik toodang palju kõrgem kui meil. Kui meie võtame kokku statistiliste andmete järele 5 aasta keskmise lõikuse, see on 1921.—1925. a., siis saame ühe ha kohta teravilja 56,7 puuda, Lätis on ka 56,7 puuda, Soomes aga 75 puuda ja isegi Taanis — 136,6 puuda. Seega oleks siis Eesti teraviljalõikus Soomest vähem 1 ha kohta 18,3 puuda. Soomet võiksime väga hästi eeskujuks võtta, sest Soome kliima ei ole sugugi parem kui meil, vaid halvem, ja ka Soome maapind ei ole meie maast parem. Tähendab meil oleks võimalus oma teraviljalõikust vähemalt Soome lõikuse kõrguseni tõsta, Taani jätame hoopis kõrvale, seal on lõikus nõnda hea, et meie vaevalt selle eeskju kätte saaksime. Ja kui meie oma teraviljakasvatuse ja -saagi viiksime Soomega ühe pulga peale, siis peaksime saama rohkem lõikust teravilja alal aasta kohta 8.268.000 puuda. Kui meie selle rahaks ümber arvame, võttes teravilja keskmiseks hinnaks 250 marka puud, nisu, oder, kaer kõik segi arvates, siis saaksime koguväärtuse, mis teraviljakasvatus juurde annaks 2.067.000.000 m. Kui meie vaatame meie teravilja ja loomatoidu sissevedu, siis on see aastas umbes 2 miljardit. Tähendab, meie võiksime põllupinda juurde soetamata käesoleva põllupinna juures saagi tõstmise kaudu Soomega ühekõrguseks, katta oma teravilja sisseveo ja teha sellega kaubabilansi aktiivsemaks üle 2 miljardi marga. Ja kui juba 2 miljardi võrra võiks kaubanduslik bilanss tõusta aktiivseks, siis oleks see summa, mis meil välisvaluutas üle jääks ja tagavaraks ära võiks saada kasutatud. Aga kui nüüd arvesse võtaksime veel saagi tõstmise võimaluse Taani lõikuse kõrguseni, siis oleks see lõpmata suur summa ja annaks teravilja enam 9.036 miljoni marga eest.

Paljud on arvamisel, nagu tõuseks meie teravilja sissevedu sellepärast, et enam karjapidamise peale üle on mindud, mille järele teraviljakasvatus väheneb. Sarnane arvamine

ei ole aga päris õige, sest karjapidamise suurenemisega saavad põllud jällegi rohkem väetust, mis teraviljasaaki tõsta aitab rohkem, kui külvipinna vähenemise läbi ta vähendatud saab. Taanis ja Soomes on teraviljasaak suurem kui meil 1 hektaari kohta. Võime öelda, et karjakasvatuse arenemine ei vähenda meil teravilja kogu lõikust, vaid kindlasti saab ta veel tõusma. Meie põllumajanduse arenemine võimaldab ka praeguse põllupinna juures teravilja niipalju produtseerida, et sissevedu ära kaoks.

Kui meie võtame arvesse kogu põllumajandusliku saagi, mitte üksi teravilja lõikuse, siis näeme kuipalju meil veel võimalik on areneda, et Soomele ja Taanile järele jõuda. Eestis on 1 hektaari kohta põllumajanduslik saak 12.000 marka. Need on raamatupidamise andmed raamatupidamise talituse büroolt, mis käivad igatahes veel paremate talude kohta. Soomes on saak 26.900 mk., Rootsis 76.600 mk. ja Taanis 82.900 mk. Seega on Soome saak meist parem 124%. Tähendab, selle järele peaks meie kogu põllumajanduslik toodang tõusma 124%. Kui selle välja arvame, tähendab meie põllumajandusliku toodangu, mis meil ulatus 23.000.000.000 m. peale 1925. aastal, siis tuleks juurde kasv 28.000.000.000 m., või kogusummas oleks meie põllumajanduslik toodang seejärele ligi 52.000.000.000 m. Need on andmed, kui on arvesse võetud võrdlus Soomega, võrdlus Rootsiga annaks veel suurema toodangu, võrdlus Taaniga — sellest ei maksa rääkida. Need andmed räägivad selget keelt sellest, et meie võime põllumajanduslikku toodangut ka praeguse põllupinna juures, arvesse võtmata uue maa juurdeharimist, tõsta üle 100%, mis suurendaks rahva majanduslikku jõukust 28.000.000.000 marka aasta kohta. Kui meie põllumeestel oleks 28.000.000.000 mk. aastast rohkem sissetulekut, siis ei oleks neile sugugi tunda riigi eelarve kulud ega maksud, vaid siis jätkuks selle suure sissetuleku juures raha maksude maksimiseks, veel suurema eelarve kinnikatmiseks, ja sellejuures jääks põllumehele enesele rohkem üle.

Kui nüüd küsida, mis meil põllumajandusliku toodangu tõstmiseks ära on tehtud, siis peame kahetsusega ütleva — seni on sellel alal riigi poolt vähe ära tehtud. Meie põllutöoministeriumi, kelle ülesannete hulka põllumajanduse toodangu tõstmine kuulub, tähelepanu on seni juhitud olnud ainult maareformi läbiviimise peale. Tähendab, see tehniline töö, tükeldada suurpõllupidamist, ümber muutes seda väikesteks majapidamisteks, on nõudnud põllutöoministeriumi kogu tähelepanu ja tööjõu. Väga vähe on tähelepanu

juhitud põllumajanduse kultuuri tõstmiseks, mis aitaks põllumajanduslikku toodangut tõsta. Ja isegi, kui eelarve-komisjonis või Riigikogus mõnesugune summa ette pannakse, mis sihitud põllumajandusliku kultuuri tõstmiseks, siis on alati vasturääkijaid sarnaste toetussummade ülesvõtmise vastu, nii nagu seda alles hiljuti nägime, kui lisaelarve kaudu põllutöökoolidele toetust määrati. Meie põllutöökoolid on seniajani olnud vaesedlapsed, võib olla, osalt selle tagajärjel, et põllutöökoolid on organisatsioonide juhtida, kes kõikide poolehoidu ei ole leidnud; nende organisatsioonide peale vaadatakse pahemalt poolt viltu ja mitte heatahtlikult. (J. Lehtman, as: Teie viskasite ju teisitimõtledjad sealt välja!) Härra Lehtman tuletab mingisuguseid vanu asju meelde. Aga siin peab küsima, mis põhjused sel väljaviskamisel olid? Ega sellepärast ei tohi põllumajanduslikku arenemist hakata eitama, ega kammitsasse seadma, et mõni isik kuskilt põllumajanduslikust organisatsioonist on välja visatud. Üldhariduslike koolide peale pannakse suurt rõhku, nende toetussummade juures palju ei vaielda, ja nõnda tuleb meil iga aasta ikka suuremaid summasid üldhariduse peale välja anda. Eelarve-komisjonis selgus, et kui meie praegu tahame teostada rahva algharidust, nagu see seaduses ette nähtud, siis tuleb meil maal palju koolimaju juurde ehitada, et kuueaastast rahvaalgkooli läbi viia. Ja need summad, mis koolimajade ehitamiseks tarvis lähevad, ei ulatu mitte ainult sadadesse miljonitesse vaid isegi miljarditesse. Ja siin tõuseb kahtlemata küsimus, kust neid summasid võtta, kust neid saada. Suuremate summade saamiseks on tarvilik cestkätt rahva majanduslikku jõukust tõsta, põllumajanduslikku kultuuri parandada ja selleks otstarbeks tulevad mõned miljonid välja anda; et pärast seda rohkem riigile tagasi saada. Kahjuks ei olda aga siin ühisel arvamisel, ja meie põllukultuuri tõstmine ei edene tarviliku kiirusega, kuna agroomiline abiandmine kannatab tarvilikkude summade puudusel. Üks rühm on ühe asja pärast agroomilise abiandmise vastu, teine rühm on teise asja pärast, ja nii visatakse ühes veega ka laps välja. See on väga halb nähtus. (J. Lehtman, as: Nii ei saa rääkida, kui koalitsioon selja taga on!) Siin peaksin tähendama, et ma valgustan asjaolusid nagu nad tõepoolest on, nagu igalpool ilmsiks on tulnud. (A. Anderkopp, tõe: Kelle aruandja Teie olete?) See on küsimatagi teada. (A. Anderkopp, tõe: Kuidas see teada on, Teie sõimate ju komisjoni enamust!) Kui mul andmeid selleks, et tõde näidata, siis võin ka seda teha. (A. A n-

derkopp, t6er: Kas kodukord Teie selle 6iguse annab?) Kodukord ei n6ua, et aruandja iga asja juures ainult kiidulaulu peab laulma. (A. Anderkopp, t6er: Kodukord 6tleb, et Teie olete komisjoni enamuse aruandja!) Mina olen toonud andmeid ette, mis enamuse arvamine on, toon aga ka asjaolusid ette, mis v6hemus komisjonis avaldas, ja seda ei v6i komisjoni aruandjale 6ra keelata, see v6ib olla on Teie halb ja valus kaulda, kuid siin ei saa ma midagi parata. (A. Anderkopp, t6er: Ega minu s6da ei valuta, riielge aga omavahel!) Mina toon ka v6hemuse arvamisi ette ja komisjoni aruandjal on selleks 6igus.

Ma peatusin pikemalt ka selle k6simuse juures, kus v6iksid meil v6ljavaated olla rahvamajanduse arenemiseks. Vaatamata selle peale, et meil riigi eelarve kuludeosas mitte r66mustavat pilti ei ole pakkunud, et kuludeosas riigi eelarve on liiga kiirelt kasvanud, kiiremalt kui tuludeosa, missugune vahekord kaua ei v6i kesta, ja selle tervenemise peale peaks t6helepanu p66rama h6rra rahaminister, v6ime siiski hea lootusega tulevikku vaadata, kuna v6ljavaated rahvamajandusliku j6ukuse kasvamiseks siiski ei puudu. Meie rahvamajanduslik toodang — ise6ranis p66llumajanduslik — kasvab aasta-aastalt 6ige suurelt, ja see annab meile j6llegi aluse, et meie v6iksime tulevikku vaadata t6iesti lootusrikkalt. Kui meie veel m6ningad puudused ja vead k6rvaldame, mis takistuseks on rahvamajandusliku j6ukuse kasvamisele ja kaasa aitame selle kiiremale kasvule, siis v6ime 6elda, et ka praegune riigi eelarve m6ne aasta p6rast ei ole meil enam raske tunda. Teisest k6ljest on ka raske lootada, et meie suudaksime eelarvet kokku t66mmata, seda v6hendada, sest riigi eelarve on ikkagi sarnane, — mitte 6ksi meil, vaid ka mujal — et ta alaliselt suureneb, temal on alaliselt kasvav tendents juures. Aga senikaua kui ei ole vastavalt riigi v6ljaminekutele meie rahva majanduslik j6ukus kasvanud, tuleb k6ll 6hte soovida, et meie rahaminister vaataks rohkem ettevaatlikult iga summa v6ljaandmise peale, et meie rahaminister rohkem kitsi oleks ja riigikassa kotisuu rohkem kokku t66mbaks, kui see viimastel aastatel on olnud, sest muidu l6heks raskeks kulude kasvamisest tuludega katta. Meie peame k6ik abin6ud 6ra kasutama rahvamajanduse j6ukuse edendamiseks, ja v6ljavaateid selleks on. Kui oleme k6ik v6imalused selleks 6ra kasutanud, siis eelarve praeguses suuruses ja v6ib olla ka veel suuremana ei ole rahval enam raske kanda. Eelarve-komisjoni nimel teen ettepaneku, eelarve pealkiri vastu v6tta.

A. Veiler (t6er): Valitsuse tugitoolides puudub h6rra rahaminister. Meie oludes ei ole see imeks panna. Kui arutame eelarvet, siis puudub k6ige l6hem, kellesse asi puutub, nimelt rahaminister. Meil ei s6nni eelarve arutamine nii, kui teistes riikides. (K. P6ats, p6l: Teie kirjutate lehes ja ta loeb sealt!) V6ib olla, et minister ainult Teie lehe lugeja on ja meie lehte ei loe.

On terve rida k6simusi, millest vaikides m66da minna ei saa. Eelarve-komisjoni aruandja h6rra J6rman 6tles, et tema arvates on tarvis n6uda, et riigikassa kotisuu k6vemini kinni t66mmataks. Aga h6rra J6rman teab ka, kes seda kotisuid nii kramplikult lahti kisuvad, ja kas ei istu h6rra J6rman ise seal ridades, kust need h6rrad p6arit on. Kas ei olnud h6rra J6rman 6ks neist, kes s6da pidas Tartu tapamaja 15 miljoni p6rast. K6simus ei olnud enam selles, kas tapamaja ehitamiseks Tartu raha tarvis on v6i mitte, vaid selles, kellele kotisuu lahti tehakse, kas neile, kes istuvad pahemal pool v6i paremal pool pinkidel. Riigikassa kotisuu lahtitegemine ei ole alati seega majanduslik k6simine, vaid puht-poliitiline. Teame v6ga h6sti, kelle tapamaja kaudu peikonsead Inglismaale siblivad, siis sealt 6ks osa seaharjastest l6heb kahtlemata poliitiliste 6lesannete t6itmiseks. (Vahelh66e J. Lehtman'i, aspoolt.) See on raske probleem, h6rra Lehtman. Kuid ka Eduard Vilde 6tleb: „6kskord Piibelegt peal, Vestman all, siis Vestman peal ja Piibelegt all.“ Meie ei tea, kes seekord peale j66b, kas kogumees v6i koondusasunik, — seda vaatame m6ne kuu p6rast.

Eelarve-komisjoni aruandja p66idis n6idata, et t66stuse toodang $\frac{1}{5}$ kogu meie p66llumajanduslikust toodangust on. See v6rdlus 6ksi ei aita, vaid meie peame kaugemale minema. Peame ka selle 6le selgusele saama, missuguse osa otsekohesest m6ttes t66stus ja missuguse osa p66llumajanduslikust riigikassalt n6uab. Kui l66me riigi eelarve lahti, siis r66givad arvud otsekohe vastupidist komisjoni aruandjale. H6rra J6rman t6i terve rea arvusi Taanist, Soomest ja mujalt, seletades, et kaubandus ja t66stus meie riigis kuigi t66htsad alad ei ole. Aruandja v6rdles Soomet Eestiga, aga mina v6iksin v6rrelda Eestit Rootsiaga. Mis meie sealt n6eme? Rootsi annab oma eelarves kaubandus-t66stusministeeriumi peale 1,6%. Eesti k6igest 0,2%. Meie n6eme, et $\frac{1}{5}$ kogu rahva toodangust andis meile t66stus. Need on arvud, mis siiski m6tlema panevad. Kui meie edasi eelarvet vaatame, siis n6eme, et kaudsed maksud t66htsam osa kogu riigi sissetulekust on. Tollid annavad 1 miljard 660 miljonit, aktsiis 487 miljonit ja viinamonopol 1 miljard 200 miljonit. See on kokku 3 mil-

jardit 357 miljonit, aga meie riigis on üks miljon 200 tuhat elanikku, see tähendab, meie peame iga aasta 3000 marga eest viina ära jooma või tubakat suitsetama jne., et riiki ülal hoida. Härra Jürman ütles, et kaudsed maksud on kerged sisse võtta, kuid mina pean ütleva, rahval on nad siiski rasked kanda. Kaudsete maksude alla kuuluvad ka tollid, mis omakorda kaudne toetus saapaari pealt „Unionile“ või riidekühnra pealt Narva Greenholmi vabrikule. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Kui teie ütlete, et elu odavamaks on läinud, siis on see teatud määral eksitus. Härra Laarman, Teie olete ise tollideküsimumes aruandja ja peaksite sellepärast ka asja tundma. (M. Laarman, põl: Kas Teie ei mäletaks, kelle ajal nad tõusid?) Ma räägin praegu eelarvest.

Küsimus ei ole nii lihtne, nagu sellest arvatakse jagu saavat. Mitte selles ei seis riigitarkus, et ikka igapäevaseid asju nohkiseda, vaid selles, et ette ära näha, et rahvale ülepääsemata raskusi ei sünniks. Kuhu meie tööstuses oleme jõudnud? Eestis oli 5 liimivabrikut, ja ainult üks tegutseb veel. Ja et viimaselgi hinge sees hoida, alandati kontide ja liimi tolli. Praegu on meil 3 uuele tubakavabrikule luba antud tööstust avada. Kuid samal ajal langeb iga aastaga tubaka sissevedu. 1925. aastal veeti tubakat sisse 49.000 puuda, läinud aastal ainult 40.000 puuda. Ja selle peale vaatamata asutatakse 3 uut tubakavabrikut. On see õige süsteem? Hea küll, Teie ütlete, et otsekohesed maksud annavad vähe sisse. Rahaminister on töötanud välja uue maksustamise eelnõu, aga missugune see on! Kas läheb ta lahku endisest? Kõik see, mis vanas seaduses halba oli, on uue sousti all uude seadusesse üles võetud. Rahaminister ise pidi tunnistama, et juriidilisi isikuid maksustatakse meil ülejõu — kuni 55% kogu puhtast tulust. Minu härrad! Maksunormid on viidud nii kaugele, et isegi väike käsitöeline, kes üksikult või oma perega töötab, peab 15% oma läbikäigust maksudena ära andma. See küll õige tegu ei ole. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Miks teie siis seda muutnud ei olete, teie käes on olnud valitsus kaks aastat. Kui ütlete, et mina ja minu parteisõbrad õieti talitanud ei ole, siis on ometi valitsus olnud teie käes. Kuid teie olete, nagu kutsikas jooksnud valitsuse kannul, kõiki tema samme heaks kiites.

Harilikult öeldakse, kellele Jumal ameti annab, sellele annab ta ka mõistuse — kuid meil just ümberpöördukt. Vaatame näiteks, käsitöö arendamist. Seda ala — olete vist kõik minuga ühel nõul — peetakse kaubandus- tööstusministri asjaks. Mis näeme aga meie?

Selle asemel, et küsimuse lahendajaks kaubandus- tööstusminister härra Kornel oleks, võtab lahenduse oma kätte haridusminister pastor Lattik. Teie olete kuulnud käsitöö instituudist. Põhikirja seadis kokku haridusminister, kuna rahaminister teistele teadmata suskas uue asutuse toetuseks 5 miljonit: Kui lisaelarve rahaasjanduse komisjonis arutusel oli ja haridusministeeriumi esitajalt küsitakse, mis selle summaga teha tahetakse, siis tõuseb nimetatud ministeeriumi esitaja üles ja küsib, kas meile siis tõesti pannakse 5 miljonit juurde? Komisjonil ei jäänud muud üle, kui seda summat lihtsalt maha kustutada. Võib olla, teate ka veel, et on välja töötatud uus õpipoiste seadus. Kes selle oli välja töötanud? Kas tööhoolekande- või kaubandus- tööstusminister? Ei, selle on välja töötanud haridusminister. Kui haridusministri seaduseelnõu vastavates organisatsioonides arutamisele võetakse, siis tuleb tööhoolekandeminister ja ütleb — ka mul on üks eelnõu portfellis, olge lahked, võtame selle vastu. Kas ei ole see tohuvapohu? Samasuguseid imelikke asju näeme ka mujal. Nii murtakse teedeministeeriumis juba mitu kuud pead selle üle, kas on võimalik raudtee- ja sadamatehaseid Peetri tehaste ruumidesse üle viia. Mõlemad alluvad teedeministeeriumile, ja seal peaks minu teada vastav komisjon olema, kes seda asja kompetentselt kaalub. Samal ajal aga leiame kaubandus- tööstusministeeriumi eelarves summa, mis määratud küsimise uurimiseks, kas on võimalik Peetri tehastesse üle viia sadamatehaseid. Teedeministeeriumi asju ajab kaubandus- tööstusministeerium. Minu teada juhib välispoliitikat tihtigi haridusminister, andes muuseas jutuaajamisi Riia ajakirjandusele, soovitab, missuguseid lepinguid Eesti peaks sõlmima, mis oleks tarvis teha rahu alal hoidmiseks jne. Kõik need mehed on ju igapäevases elus arusaavad inimesed, aga niipea kui riigi etteotsa saavad, siis läheb neil kõik segi. (Haridusminister J. Lattik: Aga härra Veiler, kas Teie ei ole selle üle järele mõelnud, kas Teil meie mõiste järgi midagi segamine ei ole?) Ei ole. Härra Lattik, vahe on selles, et meie nende asjade ligi ei lähe, mida meie ei tunne, kuna Teie aga alati valmis olete iga asja enda kätte võtma. (Vahelhüüe haridusminister J. Lattik' u poolt.)

Edasi, mis meie näeme? Meil on valitsuses kaks agronoomi. Teie arvate, et nad põllutöömistri kohal on. Ei. Üks nendest sõidab Pärnu vahet ja veab endaga Riigivanema kraavi. Ja teine agronoom, härra siseminister, peab pühapäeviti naistele kokakursusi. Kas see siseministri funktsioonidesse puutub, on

iseküsimus. Elu on ja läheb raskemaks. Läänud aastal on meil protesteeritud vekslid olnud 1 miljardi 25 miljoni eest, ja kas teie arvate, et inimesed naljapärast oma vekslid protesti lasevad. Oksjone on olnud „Riigi Teataja“ järgi Tallinna-Haapsalu rahukogu ringkonnas üksi 150 miljoni eest. Tihtigi leiata „Riigi Teatajas“ kuulutuse, kus kingsepal ära müüakse tema tööriist jne. Ja milleks? Tulumaksu katteks. Minu härrad, kui töölisel ära võetakse ta ainuke tööriist, siis on tõesti elu raske. See aeg on ammu möödas, kus üksipäini ainult nõelaga ülikonda õmmeldi, nüüd peab selleks masin abiks olema. Kui tööriist ära võetakse, sellepärast et inimene riiklikke kohustusi täita ei jõua, siis peab inimestel tõesti elu raske olema. Teie teate, kui ärimees vekslid protesti laseb, siis see mees on hukkumisele määratud, ta võtab enne kõik jõu kokku, et seda mitte teha lasta. Meil on asi niikaugale läinud, nagu teie teate, et igal vabariigi kodanikul on õigus raha välja lasta — see tähendab igal ühel meist on võimalus vekslid välja anda. Meil protesteeritakse isegi 500- ja 425-margalisi vekslid. Inimene ostab 10 naela heeringaid ja maksab veksliga, mis ringkäigus „E. T. K.“-sse läheb ja sealt edasi protesti. Isegi härra rahaminister pidi ühel nõupidamisel ütlemä: nagu praegu, nii meie edasi ei saa. Küsimuse tähtsus seisab selles, kas need härrad, kes istuvad valitsuse toolidel, oskavad rahvast ja maad viia sellele teele, kus meil paranemist loota oleks.

Kas teie, härra kaubandus-tööstusminister, teate, et iga aasta veetakse meil sisse 328 miljoni marga eest heeringaid, 7 aasta jooksul oleme üldse ostnud heeringaid 2 miljardi marga eest, see on seesama laen, mida praegu Inglismaalt teha tahetakse. Samal ajal aga nälgib meie oma kalamees, ta ei leia oma kaladele turgu. Enne sõda veeti aga kilu välja umbes 2 miljoni kuldrubla eest. Mu härrad, see on umbes 400 miljonit Eesti marka. Kui teie aga väliskaubanduse bilanssi vaatate, siis leiata möödunud aastast, et ainult pooleteise miljoni marga eest kalakaupa välja veeti. (K. Päts, põl: Kas Teie, härra Veiler, ei ütleks ka, kuhu kilu peaaesjalikult veeti?) Teie mõtlete vististi Venemaad, aga riigitarkus ütleb, et peaksime leidma ka teisi orientatsioone. Ja kui Teie ütlete, et meie ainult Venemaast ärarippuvad oleme, siis ei ole see õige orientatsioon. (K. Päts, põl: Õpetage inglasi meie kilu sööma.) Kuidas sakslane oskab Läti kilu, aga mitte Eesti kilu süüa. Teie teate, palju Läti Saksamaale kilu välja veab ja samuti teate, kuidas varem suur osa Saksamaale veetavast kilust Eestist läks, aga nüüd oleme Lätist üle 20 korra taha

jäänud. (Vahelhüüe K. Pätsi, põl poolt.) Ega ma ei kahtle, et Teie muuseas ka kilukaubandust tunnete. Kui ma ei eksi, siis olite Teie ühes ühingus osaline, kes kilukarpe tegi ja arvatavasti ka ise kilu soolas. (K. Päts, põl: Teie võiksite oma suu rohkem kinni pidada, Teie lähete liiga laiali.) Selle üle, lugupeetud härra Päts, otsustab koosoleku juhataja, kes omas asjas laiali läheb, kas Teie või mina, ja niikaua kui koosoleku juhataja mind takistanud ei ole, võin ma rääkida. (Vahelhüüe K. Pätsi, põl poolt.) Ühesugused rahvasaadikud oleme kõik, niihästi Teie, härra Päts, kui ka mina. Ja kui Teie, härra Päts, arvate, et Teie 2000 põllumeeste kogude häält rohkem kaalub, kui minu valijad, siis eksite. Ühesugune kaal on mõlema valijatel, see on täiesti selge. (Vahelhüüe põllumeeste keskel: Ega 2000 ikka ei aita!) Ütleme siis 3000, ega see sisuliselt asja ei muuda. Või arvate Teie, härra Tonkman, et ma vähema häältearvuga Harjumaalt Riigikogusse olen pääsenud, kui Teie Läänemaalt.

Elanikkude arv Eestis on aast-aastalt kahanevas. Aga millest ta kahaneb? Teie arvate, et sündivuse kahanemise arvel kahaneb ka rahvaarv, kuid see ei ole nii, arvud näitavad, et sündivuses on olnud viimastel aastatel ülekaal. Kuid siiski on meil aasta jooksul ära kadunud ümmarguselt 3.000 elanikku, üks terve linna täis elanikke on Eesti riigist välja rännanud. Ja kas Teie arvate, et inimesed nalja pärast välja lähevad? Kaugeltki mitte! Teie teate, et väljarändajad on kõige ekspansiivsemad, kõige töökamad ja kõige arusaavamad kodanikud. Neil ei ole kerge välismaal tööd leida, aga ometi on neil see usk, et väljas siiski kergem on end ülal pidada, kui praegu oma kodumaal. Eestis peab sündima midagi, mis olukorda parandaks. Ka üks Vene vanasõna ütleb, et külamees enne risti ette ei löö, kui kõu kärgatab. Minul on aga arvamine, et ka kõue kärgatamine meie praegust valitsust arusaamisele ei vii. (M. Martinson, põl: Teie kõne küll kõuekärgatus ei olnud.)

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Ma kuulasin härra Veiler'i kõnet õige suure huvitusega, ja seal võiksin ma nüüd järgmisi kriipse alla tõmmata. Härra Veiler kaebas tollide üle. Mina annaksin nõu, et tema selles asjas pööraks küsimusega härra Strandman'i poole, kes need halvad tollid maksma pani, kes 4—5 korda ühe aasta jooksul tolle kõrgendas ja isegi kõrgendusi telegrahi teel maksma pani, nagu näha ei olnud aega seda kõike kirjateel maksma panna. Need härra Strandman'i tollid annavadki nüüd tagajärgi.

Siis maksuseadus. Kui meie rühm omal ajal maksuseaduse vastu kõneles, siis oli tolleaegne Teie rühma kuuluv liige härra Kukk see, kes sellele vastu vaidles ja ütles, et maksuseadus hea on. (A. Anderkopp, tütar: Aga öelge, mis aastal see oli?) See oli siis, kui tulumaksuseadus maksma pandi. Härra Veiler teeb siin etteheiteid, aga eks need halvad seadused ole just Teie rühma poolt algatatud, mis kõik rappa ähvardab ajada, nagu te nüüd näete. (A. Schulbach, tütar: Miks siis teie nüüd targemad ei ole?) Parandusi niiruttu ei saa läbi viia, sest Teie olete vastu.

Juhataja **K. Einbund**: Lõpusõna on aruandjal. (Aruandja A. Jürman: Ei tarvita.) Aruandja lõpusõna ei tarvita. Asun pealkirja hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on pealkiri vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!) Kui ettepanekuid tehakse koosoleku lõpetamise kohta, siis palun seda teha kirjalikult. (A. Anderkopp, tütar: Homme palute niikuinii jumalat!)

Eelarve-komisjoni kaasaruandja **H. Rebane**: Esimesel alamkomisjonil oli Riigikogu, Riigivanema ja riigikantselei, riigikontrolli ja välisministeeriumi eelarve-osa. Neis eelarvetes on üldkomisjon kui ka alamkomisjon väga väikseid muudatusi ette võtnud. Nime-tada võiks ainult, et Riigikogu väljaminekuid suurendati 200.000 marga võrra vallasvara arvel. Riigivanem, riigikantselei ja riigikontroll on muudatusteta jäetud ja välisministeeriumi eelarves on sisemisi ümberpaigutusi ette võetud, juurde lisatud ainult 1.200.000 mk. Genfi majanduskonverentsi kuludeks, muidu on välisministeerium kinnitatud, nagu ta oli, välja arvatud § 1, § 9-f ja § 10-c, mis vastu võeti hiljuti vastuvõetud teenistusseaduse põhjal.

Kaasaruandja **H. Rebane** kannab ette Riigikogu korrallised kulud. (Vaata lisa nr. 3, lhk. 1—2.)

O. Gustavson (stp): Teen ettepaneku, Riigikogu korralliste kulude eelarves ptk. I, § 1. Teenistustasu: a) määraliste palk vähendada Mk. 250.000.— võrra, jättes lit. a-sse 26.810.000 marka. Ma põhjendan oma ettepanekut järgmiselt. Ma ei taha hakata sisulikulikult kaaluma, kuivõrd on põhjendatud ja õiglane kavatsus, tõsta valitsuse liikmete palka ja ühteaegu nendega Riigikogu esimehe palka. Kui vaadelda põhjendust, siis loeme eelarvest lehekülj 46: „§ 1-a. Suurendatud „Riigikogu liikmete tasu- ja sõiduraha seaduse“ („R. T.“ nr. 34 — 1926. a.) § 2. alusel, arvesse võttes „Riigivanema, ministrite ja riigikontro-

lõri tasude seaduseelnõu“. On ju kõigil teada, et kõigi suurenduste kohta peab olema seaduslik alus. Siin aga tahetakse võtta eelarvesse suurendamine seaduseelnõu põhjal, millest meie ei tea, millal sellest seadus saab. Kui meie vaatame riigi eelarve seadust, siis leiame järgmist. Nimelt ütleb § 12: „Eelarve-ettepanekutesse võetakse ainult maksvaid seadustel või Vabariigi Valitsuse määrustel või otsustel, samuti riigi-keskasutuste juhatajate korraldustel põhjenevad kulud.“ Edasi ütleb § 13: „Kulud ja tulud, mille suurus kindlaks määratud maksvates seadustes ja määrustes, võetakse eelarve-ettepanekutesse üles seadustes ja määrustes ettenähtud ulatuses.“ Praegu maksab Riigikogu liikmete palgaseadus, mis on vastu võetud Riigikogu poolt ja on ilmunud „Riigi Teatajas“ nr. 34 läinud aastal. Selle seaduse § 2. on öeldud, et Riigikogu esimees saab kuutasu Riigivanema palga suuruses ja peale selle riigi poolt korter. See tasu on praegu 50.000 marka. Nüüd on seda aga eelarves suurendatud 25.000 marga võrra, aluseks võttes seaduseelnõu, mis kannab pealkirja: „Riigivanema, ministrite ja riigikontrollõri tasude seadus.“ Selle seaduse § 1 näeb ette, et Riigivanem saab 75.000 marka, ja iga minister ning riigikontrolör 50.000 marka kuus palka. Palk makstakse välja ühel ajal riigiteenijate palga väljamaksmisega. § 4 ütleb, et Riigivanem, ministrid ja riigikontrolör loetakse riigiteenijaks.

Selles seaduses on jäetud lahtiseks, missugusesse liiki need härrad kuuluvad, kas vabapalgaliste, ametnikkude või ülemääraliste hulka, ainult kaudselt võiks nii tõlgitseda, et Riigivanem ja ministrid kuuluvad ametnikkude hulka. Lit. a-sse on üles võetud nende ametnikkude palgad, kelle palk on kindlasti fikseeritud palgaseaduses. (Vahelhüüe J. Holberg'i, põl poolt.) Kui aga öeldakse, nagu siin härra Holberg tähendas, et Riigivanem, ministrid ja riigikontrolör riigiametnikkude hulka ei kuulu, siis tulevad nende palgad võtta mitte lit. a, — määraliste alla, vaid lit. c, see on ülemääraliste alla. Mina aga kahtlen, kas siiski ministrid, Riigivanem ja riigikontrolör ülemääraliste hulka kuuluvad. Ma arvan, et küsimuse üle sisuliselt vaielda ei maksa, samuti nagu seda Riigikogu eelarve-komisjonis ei tehtud, vaid küsimust tuleb puht-vormilisest seisukohast välja minnes kaaluda. Praegumaksva seaduse järgi saab Riigivanem 50.000, ministrid 36.000 marka kuus, nüüd aga tahetakse eelarvesse üles võtta kõrgendatud palka, mis põhjeneb seaduseelnõule. Minu arvates meie seda teha ei või. Kui Riigikogu seda siiski teeb, siis annab ta enesest väga halva tunnistuse. Sellega ütleks Riigikogu: Eel-

arve seadus on sedavõrd halb, et meie seda täita ei taha. Ma kordan: eelarvesse võib võtta ainult need summad, mis on seadustes fikseeritud. Siin aga on tegemist summaga, millel seaduslikku alust ei ole. Sellepärast tuleb see kustutada.

Juhataja K. Einbund: Rkl. Gustavson'ilt on ettepanek, Riigikogu kulude eelarves: peat. I, § 1-ses: Teenistustasu: a) määraliste palk vähendada Mk. 250.000.— võrra, jättes lit. a-sse 26.810.000 marka.

Aruandja lõpusõna ei tarvita. Asun rkl. Gustavson'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Panen hääletamisele Riigikogu korralised kulud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on Riigikogu korralised kulud vastu võetud.

Kaasaruandja **H. Rebane** kannab ette Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud (Vaata lisa nr. 3, lhk. 2—3).

O. Gustavson (stp): Teen ettepaneku, „Riigivanema ja riigikantselei korraliste kulude eelarves I jagu, peat. I, § 1. Teenistustasu: a) määraliste palka vähendada 215.900 marga võrra, jättes lit. a-sse 906.100 marka.“

Tähendab sama summa, mis alguses selles paragrahvis figureeris. Minu ettepanek on samasugune kui eelminegi, Riigikogu enamus võib selle maha hääletada, sest tema käes on ülekaal. Kuid arvan, et Riigikogu enamus peab ka arvestama nende normidega, mida maksvad seadused ette näevad. Mis meie seadusandlusest lõpuks järele jääb, kui seadusandlik koda ise ei pea lugu neist seadustest, mis ta paar aastat tagasi vastu võttis. Läheme siis lihtsalt koju, anname valitsuse ministrite kätte ja asi on korras. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Härra Päts, kui oleksite nii lahke ja võtaksite kätte „Riigi Teataja“, siis leiaksite sellest ühe seaduse, mis käsitab riigiametnikkude palku. Seaduseta ei ole kunagi palku antud. Ka 13. kuupalga kohta on olemas seadus 1924. a. saadik. Minu arvates oleks Vabariigi Valitsus omalt poolt pidanud selle peale mõtlema ja Riigikogu mitte asetama piinliku seisukorda. Oleks pidanud ikkagi järjekorda silmas pidama: esiteks seaduseelnõu ja pärast summa, mis selle seaduseelnõuga eelarvesse tuleks võtta, aga mitte ümberpöörduvalt. Praegu ei ole seda palgaseadust veel vastu võetud. Võib olla, et kui kord selle seaduseelnõu arutamiseni jõutakse, võidakse öelda — mis te tühja vaidlete, Riigikogu on ise need summad eelarve korras heaks kiitnud. Juhaksin veel tähelepanu sellele, et meie sel

kombel loome halva pretседendi selles mõttes, et võime edaspidigi Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri palku muuta eelarve korras. Sest kui tänavu aastal palka 50 tuhande marga pealt võib tõsta 75 tuhande marga peale, siis ei keela keegi seda tuleval aastal redutseerimast. (K. Päts, põl: Ilma seaduseta ei saa eelarve järgi välja anda.) Aga eelarvesse jälle ei saa võtta sarnaste palkade summasid, mis peavad olema määratud seadustes, milliste kohta aga seaduse asemele on vaid seaduseelnõu. (K. Päts, põl: Saab küll, miks ei saa! — Näiteks erakorralised väljaminekud, mis seadusi seal vaja on?) Palgad ei kuulu sarnaste väljaminekute hulka. Olge lahke ja vaadake, mis kõneleb eelarve seaduse § 13. Selle sisu järgi peaks Teil kui juristil selge olema, et Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri palka ilma seadusliku aluseta eelarvesse võtta ei saa. (K. Päts, põl: Teie räägite üldse eelarvest?)

Ma kardan, et Riigikogu enamusrühmad Riigivanemaga eesotsas minu ettepaneku maha hääletavad. Aga see ei pane mind imestama, sest oleme pidanud ennegi nägema, et seadust rikuvad just need, kes pandud seaduste täitmise järele valvama. (J. Holberg, põl: Härra Gustavson, lisaeelarve on vastu võetud ja pärast palgaseadus, mis pärast Teie seal ei rääkinud?!)

J. Laidoner (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! 1922. aastal pandi toime rahvalugemine. Selle peale määrati krediiti kaunis rohkesti, peale selle veel lisakrediiti selleks, et andmeid läbi töötada ja neid välja anda. Mis on aga nüüd selle 5-aastase töö tagajärg? Kõik andmed ei ole veel välja antud, meil puuduvad need Võru- ja Petserimaa kohta. Imelikul viisil puuduvad andmed just nende maade kohta, mis riigi seisukohast tähtsad ja eriti huvitavad. Teiste maakondade kohta on täpsed andmed avaldatud, viimaste kohta aga puuduvad. Mina arvan, et see kuidagi lubatav ei tohi olla. Kui rahvalugemine on toime pandud 1922. aastal, peaksid lugemise andmed kõik juba avaldatud olema, aga nagu eelpool ma juba ütlesin, on eriti tähtsad andmed avaldamata nende maakondade kohta, kus kõige rohkem vähemusrahvaid elab, kus sellel alal kõiksugu arvestusi tuleb teha, eriti aga mobilisatsiooni puhul. Seal neid andmeid ei ole. Ma arvan, et nende maakondade kohta rahvalugemise andmed tuleksid tingimata avaldada.

Peab tähendama, et meil statistika keskbüroo mõnes asjas mitte küllalt otstarbekohaselt ei tööta. Öeldakse, et selleks ei ole raha lubatud. Aga ma näitan jälle teisi asju, kus

on teised väljaanded, mis on kaunis kallid, mille peale raha on kulutatud ja mis ei ole päris otstarbekohased või jälle valed. Ma tuletan meelde, et paar aastat tagasi anti välja statistiline album I vihik, värvides trükitud, kartogrammid ja tabelid. Nagu näha, see väljaanne pidi olema ka muuseumis määratud väljamaale, sest seal on ka prantsuskeelne seletus juurde lisatud. Ja mina olen üks neist vähestest, kes on andnud väljamaal selle albumi neile, kes seda on otsekohe küsinud. Ja igakord olen ma pidanud pärast seletust andma, mis on seal mõeldud, tabelid on seal segi aetud. Kui teie vaatate kartogrammi rahvusküsimuse üle, siis teie ei leia sealt andmeid, kuipalju vähemusrahvusi meil protsentuaalselt on. Ja seda nüüdsel ajal, kus rahvusküsimused kõige akuutsemad on. Albumi eesotsas on terve rida linnade plaane ja milleks neid seal trükitud, seda aru ei saa, sest igas kalendris leidub sarnaseid halbu plaane. Iseenesest kaunis kallis väljaanne, aga seda, mis sealt tarvis näha, meie sealt ei leia. Parema on vähem teha, aga kui siiski on tehtud, siis peaks see hästi tehtud olema.

Kordan veel, et minu arusaamise järgi rahvalugemise andmetest üks osa välja andmata jätta otstarbekohane ei ole. Lisan juurde, et rahvalugemise arvestamise juures on meil üks viga tehtud, nimelt see, et meil ei ole arvestatud eraldi naaberahva, lätlaste, arvu meie maal; igal pool, kus rahvalugemisi toimetatakse, arvestatakse naaberahva elementi omal maal. Meil on küll väga täpselt arvestatud igas Eesti vallas kui palju rootslasi on, aga lätlasi, kes palju laiemalt Eestis elavad, kellega meil sagedasti kokkupuutumisi on, kelle kohta meie peame teadma, kuipalju neid Eestis elab, neid avaldatud andmetest kätte ei saa. Kui teie sellest huvitatud olete, siis peate minema statistika keskbüroosse ja sealt andmeid otsima, tarvitades aga avaliku rahvalugemise andmeid seda arvu leida on võimatu. Sellepärast paistab mulle, kui statistika keskbüroo oma mõned väljaanded tegemata oleks jätnud, sellest suurt kahju küll ei oleks olnud. Kahju on aga, et Võru- ja Petserimaa rahvalugemise andmed avaldatud ei ole. Ja sellepärast ma panen ette järgmise sooviavalduse: „Riigikogu avaldab soovi, et I rahvalugemise andmed Võru- ja Petserimaa kohta saaksid avaldatud ja välja antud samal kujul, kui kõigi teiste maakondade kohta“.

Juhataja **K. Einbund**: Aruandja lõpu sõna ei tarvita. Asun rkl. Gustavson'i ette-

paneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tulevad Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on see eelarveosa vastu võetud.

Rkl. Laidoner'i poolt esitatud sooviavaldus tuleb hääletamisele pärast eelarve III lugemisel vastuvõtmist. On tehtud ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Kohtuminister O. Tief'i sõnavõtmine isiklikus asjas.

Sõna on isiklikus asjas härra kohtuminister Tief'il. Kohtuminister **O. Tief**: Rkl. Johanson on minu äraolekul tarvilikuks lugenud ette tuua, et ma olla saanud riigi käest metsa alalhoidmiseks, kuid pärast müünud selle metsa ära vahetasusaamise sihiga.

Niisugune teade ilmus varem ka sotsialistide häälekandjas „Rahva Sõnas“, ja on minu poolt ümber lükatud. Selle peale vaatamata korab rkl. Johanson teadlikult seda valeteadet. Sellepärast olen sunnitud siinkohal tõsiolude jaluleseadmiseks järgmist konstateerima:

1) Mina palusin 1924. aastal, et minu asundustalus kasvav mets raiumisele ei määrataks, vaid mulle ära müüdaks alalhoidmiseks. Seda palvet metsaülem ei täitnud, vaid laskis maha raiuda kõik terved puud 8 tollist peale, see on terve väärtusliku osa metsast.

2) Ülejäänud noorest metsast olen rikunud ja tuulemurtud puud, mis majapidamisest üle jäid, müünud 1925. aastal metsadevalitsuse loal, makstes ise metsa eest keskmise turuhinna. Seega ei ole ma saanud mingisuguseid soodustusi vahetasusaamise mõttes. (O. Gustavson, stp: Torm möllab siis päris tihti seal.)

3) 7. detsembril 1925. a. anti sama talu minule autasu seaduse põhjal pärisomanduseks, ja mina oleksin võinud ülejäänud metsa vabalt raiuda. Kuid mina ei ole seda võimalust kasutanud. Mina ei ole omast talust ühtki puud raiunud, mis ei ole tingitud tuulemurrust või oma talu ehitusmaterjali tarvidusest. (Vahel hüüded.) Järelikult on kõik see, mis rääkis rkl. Johanson, tööolude täielik moonutus ja nähtavasti sihilik kuritahtlik moonutus.

Juhataja **K. Einbund**: Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.25 min.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abisekretär **O. Liigand**.